

د لمانځه امانت

قاضي محمد حاکم شریعتي

د کندهار پوهنتون د شرعیاتو پوهنځی

Ketabton.com

سريزه:

الحمد لله حب الصلاة والعبادة للمتقين وحب قلوبهم لانشفال بعبادة رب العلمين والصلاة والسلام على سيدنا و نبينا محمد الذي جعل الصلوة عماد الدين وعلى اله واصحابه ومن دعى بدعوة الى يوم الدين.

اما بعد:

اما بعد: د خدای شکر او ثنا وایم چي ځمکه او اسمان ئي پیداکړي او داسي نظام ئي درولی چي هغه د بشر د فکر د ساحې څخه وتلی دی.

يعني کوم وخت چي انسان ته فکر پيدا شي چي آيا ددې مخلوقاتو مربی او پالونکی شته؟ که ښه په غور سره فکر وکړو په خپله به انسان ته ثابته شي چي يقيناً دغه نظام او کائنات يو مربی لري او دغه پالونکی او څښتن داسي يو ذات دی چي هيڅ شی ئي د علم څخه بهر ندي.

بلکي تر ټولو ښه معلومه خبره داده چي ددې دنيا نظام د همدغه انسان، حضرت محمد (ص) له خاطره ئي پيدا کړ چي هغه حضرت پيغمبر محمد مصطفي (صلى الله عليه و سلم) دی نو دا معلومه سوه چي دغه نظام ئي د انسان له خاطره پيدا کړی دی، په همدې اساس خدای [ج] انسان ته دومره اندازه لوړه مرتبه او منزلت ورکړ چي د دنيا نظام او کائنات دده لپاره پيدا سول.

همدارنگه د انسان عزت او مرتبه په ټولو کائناتو کېنې لوړه ده خو بالمقابل دغه انسان ته په همدغه اندازه دروند او لوی مسئولیت ورسپارل سوی دی.

حکمه د خدای [ج] د نظام په ټولو کائناتو کېنې یوازي او یوازي انسان دی چې لوی او دروند مسئولیت ورته سپارل سوي دي.

څرنگه چې عزت او منزلت د انسان لوړ دی نو همدارنگه مکلفیتونه یې هم لوی او درانه دي. کوم وخت یې چې انسان پیدا کېږي سالم عقل او صحیح فکر یې ورته ورکېږي. ددې په مقابل کېنې یې د اسلام په پنځو بڼو مکلف کېږي، په همدې اساس یې لومړنۍ بڼه د اسلام، لمونځ پر انسانانو فرض کېږي، کله چې انسان خدای [ج] پیدا کېږي صرف او صرف یې د دنیا د اغراضو لپاره ندی پیدا کېږي بلکې اساسي هدف او مقصد د انسان د پیدایښت څخه عبادت دی، چې د عباداتو له شمېرې څخه لمونځ هم دی. لمونځ یو اساسي هدف او عمده عبادت دی لکه څرنگه چې حضرت پیغمبر [ص] فرمائي: **[الصلوة معراج المؤمنین]** ژباړه: لمونځ د مؤمنانو معراج دراز او نیاز ځای دی.

نو همدارنگه یو اساسي او عمده نقطه او مسئولیت په لمانځه کې امامت دی لکه څرنگه چې حضرت محمد [ص] فرمائي: **الامام ضامن والمؤذن المؤمن** ژباړه: امام ضامن دی او مؤذن امانت اخیستونکی دی دوی دواړه ددې مسئولیت اجراء کولو دنده په غاړه لري.

څرنگه چې مسئولیتونه په هر امر کېنې وجود لري نو بڼه په همدې اساس ما پخپله همدغه مسئولیت احساس کېږي او هغه اصولي مکلفیتونو ته مې غاړه کېښوده تر څو

علم او د دين زده کړه په ټوله اسلامي نړۍ کېنې خپره شي او د اسلامي احکامو رسول ټولي بشري نړۍ ته زموږ اسلامي مسئوليت دی.

زه اميد لرم چې دغه ليکنه موجب د خداى [ج] د رضائيت، د علم او پوهنې علاقه لرونکي ټولني ته د خدمت جوگه چې د ترتيب په هکله ئې په لنډه توگه اشاره کوم مقدمه، درې فصلونه او يوه خاتمه لري چې هر يو فصل په جلا جلا توگه د خپلي موضوع مطلبونه لري. لمړى فصل د لمانځه اهميت په اسلام کېنې - د لمانځه د فرضيت حکمتونه - د لمانځه د تارك يعنې پرېښودونکي حکم د فقهي علماؤ له نظره او همدارنگه دوهم فصل په لمانځه کېنې د امامت احکام - چې همدارنگه دغه فصل هم د خپلي موضوع اړوند جلا جلا مطلبونه لري.

د امامت تعريف او قسمونه - د امامت د صحت شرطونه - د امامت مکروهات او هغه اشخاص چې امامت ئې مکروهه دی - دريم فصل همدارنگه د خپلي موضوع اړوند جلا جلا مطلبونه لري - غوره او بهتره په امامت کېنې - مقتديان او امام - د تکبير تحریمې وقت د امام لپاره - امام ته د فتحي ورکولو وخت چې د موضوع د روښنائې لپاره په راتلونکو پاڼو کې کافي معلومات دي.

قاضي محمد حاکم شريعتي

و ما ذالك على الله بعزیز

رمضان المبارک ۲۰ - ۱۴۲۰

اول فصل

د لمانځه اهميت په اسلام کښې

د لمانځه تعريف او ثبوت په اسلام کښې:

لمونځ په لغت کي دوعا ته وائي يعني هغه دُعاء چي په خير ويل کېږي لکه څرنگه چي خدای [ج] فرمائي: **وَصَلِّ عَلَيْهِمْ اِنَّ صَلَوَتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ** (1)

ژباړه: ای محمده [صلی الله علیه وسلم] ته مؤمنانو ته دُعا وکړه يعني دوي ته دعوت ورکړه په خير سره چه دغه دُعا يا دعوت ورکول ستا دوی ته ارامتيا او هوسا ژوند ور په برخه کوي چي ايمان راوړل دي. ليکن ځيني علماء لمونځ په معنی د رحمت سره ترجمه کوي، خو د يادوني وړ خبره داده هغه کوم تحقيق چي د لمانځه د لفظ په رابطه په لغوي معنی سره د اوسني وخت او عصر علماء او محققين او خصوصاً د مدرسو استادان او محققين پدې رابطه تحقيق کوي دوي وائي چي (صلاة) د لغوي معني په لحاظ په څلورو معنی گانو راغلی دی.

۱ په هغه وخت کي چي نسبت د (صلاة) خدای [ج] ته وشي په معنی د رحمت دی.

۲ په هغه وخت کي چي نسبت د (صلاة) حضرت محمد [ص] ته وشي په معنی سره د درود دی.

¹ د توبه صورت ۱۰۳ آيت.

۳ په هغه وخت کي چي نسبت د (صلاة) عامو مؤمنانو ته وشي په معنی د مغفرت راځي.

۴ په هغه وخت کي چي نسبت د (صلاة) حیواناتو لکه ځناور او مرغانو ته وشي په معنی د تسبیح او تحلیل راځي.

لمونځ په اصطلاح کښي: د فقهی علماؤ په اصطلاح کښي لمونځ هغه خاص قولونه او فعلونه دي چي په تکبیر تحریمه سره شروع کیږي او په سلام گرځولوسره پای ته رسېږي.

دلمانځه ثبوت په قرآن کریم سره

لمونځ په قرآن کریم او د حضرت پیغمبر [ص] حدیثو او د علماؤ په اجماع سره ثابت شوي ځکه لمونځ د اسلام داساسي او مهمو بناؤ څخه دی، بل داسي عمل نشته چي په اسلام کښي دي ورته دومره زیات فضیلت او اهمیت ورکړی شوی وي. داسي چي خدای [ج] په ځینو ځایونو کي د ذکر سره راوړي لکه خدای [ج] چي فرمائي: **(ان الصلوة تنهى عن الفهشاء والمنکر ولذكر الله اکبر)**^(۱)

ژباړه: چي په تحقیق سره لمونځ انسان د بدو او ناوړو اعمالو څخه ژغوري او د خدای [ج] یادول لوي او غوره عمل دی.

¹ د عنکبوت صورت ۴۵ آیت.

او په ځينو ځايونو كې ئې د ذكوته سره متصل ذكر كړى دى لكه چې فرمائي: **و اقيموا الصلوة و اتوا الزكوة**⁽¹⁾

ژباړه: تاسي لمونځونه قائم كړئ او ذكوتونه ور كړئ. پخپل وخت د ټولو شرطونو سره برابر.

همدارنگه ئې په ځينو نورو ځايونو كښې د صبر سره ذكر كړى دى

لكه چې فرمائي: **واستعينوا بالصبر والصلاته و انها لكبيرة الا على الخاشعين**
⁽²⁾ **ژباړه:** تاسي كمك وغواړئ. په صبر او لمانځه سره په تحقيق سره دغه لونځ لوى او دروند بار دى مگر نه په هغه مؤمنانو چې خشوع او عاجزي كوي او د خداى تعالى امورو ته ئې غاړه ايښې وي. همدارنگه په ځينو ځايونو كې د (بر) د نېكو عملونو سره ذكر شوى لكه **خرنگه چې خداى [ج] فرمائي: قد افلح المؤمنون الذين هم في صلاتهم خاشعون**⁽³⁾ **ژباړه:** په تحقيق سره خلاصون او بري موندونكي دي مؤمنان، هغه كسان چې په خپلو لمونځونو كښې عاجزي كونكي وي.

د لمانځه ثبوت په حديثو سره

زيات داسي حديثونه ذكر شويدي چې د لمانځه ثبوت او يا فرضيت تري څرگندېږي، لكه حضرت ابن عمر [رض] پدې هكله حديث نقل كړى او فرمائي:

¹ د البقره سورة ۱۱۰ آيت.

² د البقره سورة ۴۵ آيت.

³ د المؤمنون سورة ۱ آيت.

عن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم قال: (بنى الاسلام على خمس: شهادة ان لا اله الا الله و ان محمد الرسول الله - و اقام الصلوة و ايتاء الزكوة - و صوم الرمضان - و حج البيت من استطاع اليه سبيلاً) متفق عليه⁽¹⁾ حضرت عبدالله ابن عمر [رض] د رسول الله [ص] څخه نقل كړيدى چې وائي: رسول الله [ص] فرمائي اسلام په پنځو شيانو بناء دى: شاهدي ادا كول پدې سره چې نشته هيڅ لائق او مستحق د عبادت مگر يو خداى [ج] دي او محمد صلى الله عليه وسلم د هغه را استول شوى رسول دى د لمانځه ادا كول، د زكوة وركول، د روژې نيول، او د بيت الله شريفې حج كول دي هغه چاته چې د لاري د تگ او راتگ توان ولري.

د لمانځه د فرضيت ثبوت دامت په اجماع سره

له درې گونو دلائلو څخه چې د لمانځه ثبوت ورباندي كېږي د علماؤ اجماع ده ځكه اجماع د علماؤ هم پدې دلالت كوي چې علماء پدې اتفاق لري چې په يوه شپه او ورځ كې پنځه وخته لمونځ فرض سوى دى⁽²⁾.

د لمانځه د فرضيت تاريخ:

د لمانځه د فرضيت د وخت په هكله زيات نظرونه او مختلف قولونه موجود دي خو ليكن هغه مختار او غوره مفتى به قول د فقهې علماؤ په نظر دادى چې لمونځ د (ليلىة الاسراء) د معراج په شپه د هجرت څخه پنځه كاله مخكې فرض شوى دى خو

¹ الحسين ابن مسعود مشكوة المضابيح لمړى ټوك ۱۲ مخ اكرميه كتابتون پېښور د چاپ كال ۱۳۶۹ ه ش
^۲ وهبه زهيلي - فقه اسلامي وادلته لمړى ټوك ۴۹۷ مخ حقانيه پېښور ب - ت.

عام برا تاريخ پوهان هم پدې نظر دي چي د لمانځه د فرضيت د تاريخ په نبوي حديثونو همدغه مفتي به قول ثابت دی لکه چي حضرت رسول الله [ص] فرمائي: **فرضت الصلوة على النبي صلى الله عليه و سلم الصلوات ليلة الاسرا به خمسين هم نقصت حتى جعلت خمسا ثم نوري يا محمد انه لا يبدل القول لديه و انك بهذا الخمسة خمسين** (۲)^۱

حضرت انس [رض] نقل کوي چي فرمائي: په رسول الله [ص] د معراج په شپه پنځوس لمونځونه فرض شول - بيا وروسته کم شول آن تردې چي پنځه لمونځو ته ورسېدل او بيا وويل شول اي محمده [ص] نه تغير کېږي د خداي [ج] يو قول او تا ته په دغه پنځو لمونځونو د پنځوسو لمونځونو اجر درکول کېږي نو ددغه حديث د مفهوم څخه معلومېږي چي لمونځ د معراج په شپه فرض سوی دی، ليکن بيا هم علماء پدې هکله مختلف نظرونه لري:

- ۱- د احنافو علماؤ نظر: د احنافو علماؤو نظر دادی چي لمونځ د معراج په شپه د شنبې په ورځ په اوولسم د روژې يونيم کال د هجرت څخه مخکي فرض سوی.
- ۲- حافظ ابن حجر [رح]: د حافظ ابن حجر (رح) نظر پدې هکله دادی چي وائي لمونځ په اوه ويشتتم د رجب فرض شوی دی او همدغه نظر اکثره علماؤ هم تائيد کړی دی چي لمونځ په هر عاقل، بالغ او مسلمان باندي فرض دی نو کله چي واپه هلکان اووه کلنۍ ته ورسېږي^(۳). نو دوي بايد پدې مامور کړل سي او کله چي لس کلنۍ ته ورسېږي بايد پرې ووهل سي بيا هم په يوه شپه او ورځ کي پر يوه مسلمان عاقل بالغ باندي پنځه لمونځونه فرض سوي دي او پدې کي د علماؤ هېڅ خلاف

^۲ متفق عليه محمد بن علي شوکاني - نيل الاوطار - لمري توك ۳۶۱ مخ - دار الجيل بيروت د چاپ کال ۱۹۷۳

نشته بلکي غير د هغه فرض سويو لمونځنو څخه نور نه لازمېږي مگر هغه وخت چي يو شخص پخپل ځان باندي نذر کړی وي. نو له دغو پنځو لمونځونو څخه نه کمېږي او نه زیاتېږي. ^(۱)

ځکه په دې اړوند د حضرت معاذ [رض] حديث دی چي کله رسول الله عليه وسلم یمن ته ولېږل او ورته وئې ويل چي **(اخبارهم ان الله تعالى فرض عليهم خمس صلوة في كل يوم و ليلته)** ^(۲) يعني ته خبر ورکړه مسلمانانو ته چي په تحقيق سره خدای [ج] په يوه شپه او ورځ کي پر تاسي پنځه وخته لمونځ فرض کړی دی نو د همدغه دليل پر اساس ئي تعين د عدد هم وسو.

۴ وهیه زهيلي - فقه اسلامي وادلته لمړی ټوک ۴۹۹ مخ حقانيه پېښور.
۵ امام صنعاني - سل الاسلام لمړی ټوک ۱۲۰ مخ بيروت دارالغته ب - ت.

د لمانځه د فرضيت حکمتونه

د لمانځه د فرضيت حکمتونه زيات بيان سوي دي چي په مختصر ډول ورته اشاره کوو:
 د (شهادتين) د کليمو څخه وروسته په دوهم قدم کي لوي او دروند مسئوليت
 لمونځ دی ځکه يو شمېر زيات حديثونه پکښې راغلي دي چي د هغه جملې څخه د
 حضرت جابر [رض] حديث دی - چي فرمائي: **عن جابر رضي الله تعالى عنه عن**
رسول الله صلى الله عليه وسلم قال بين الرجل وبين الكفر ترك الصلاة
 (۱).

ژباړه: حضرت جابر [رض] د رسول الله [ص] څخه روايت کوي چي رسول الله صلى
 الله عليه وسلم فرمائي چي فرق په منځ د يو سړي او په منځ د کفر د هغه سړي د
 لمانځه پرېښودل دي يعني مطلب دا دی چي د يو شخص د کفر او اسلام تر منځ
 توپير په لمانځه سره دی. نو بالاخره مفهوم د دغه حديث داسي راځي چي هغه څوک
 چي لمونځ کوي هغه ته مسلمان ويل کېږي او هغه څوک چي لمونځ ئې پرې ايښی
 وي ددې حديث څخه ئې کفر ثابتېږي. پر دې سربيره بيا هم د علماؤ نظر پدې رابطه
 زيات تفاوت لري چي په راتلونکو مطالبو کښې به روښانه شي.
 همدارنگه لمونځ د خداي [ج] د نعمتونو د شکر اداء کول دي چي علماؤ ئې زياتي
 فائدي بيان کړيدي مثلاً لکه اجتماعي - شخصي - ديني چي په وروستۍ برخه
 کښې به ان شاء الله هر يو له دغو فائدو څخه په مفصل ډول سره بيان کړو:

۱ متفق عليه - الحسين ابن مسعود مشکوة المصابيح لمړی ټوک ۶۱ مخ اکرهيه پېښور د
 چاپ کال ۱۳۶۹ ه ش.

۱- د لمانځه ديني گټي:

يو له هغه شمېر فائدو څخه ديني فائده دي ځكه چې لمونځ د خداى [ج] او بنده تر منځ د نژدې والي او پيوستون اړيكي دي. هغه خوند او لذت چې د خداى [ج] او بنده تر منځ په لمانځه كښي دى، په نورو شيانو كې نشته. همدارنگه د خداى [ج] د ربوبيت اظهار، د ژوندانه چارو سپارل، د رحمتونو امېد او د ديانت لاره ده ځكه چې عبادت كول د كاميابۍ او رسته گارۍ لاره ده يعنې د گناهونو توبېدل دي. همدارنگه خداى [ج] د لمانځه د ديني فائده په هكله فرمائي: **[قد افلح**

المؤمنون الذين هم في صلاتهم خاشعون] (۱)

ژباړه: په تحقيق سره كامياب او لاره موندونكي دي مؤمنان هغه كسان چې دوى په لمونځونو كښې تواضع او عاجزي كوي.

همدارنگه د ديني گټو څخه د لمانځه په هكله زيات حديثونه بيان شوي دي. د بيلگي په ډول يو حديث ذكر كوو ترڅو د مدعى اثبات ورباندي وسي: **[عن ابي هريره رضي الله تعالى عنه قال - قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ارايتم لو ان نهراء في باب احدكم يغتسل فيه كل يوم خمس مرءاة هل يبقى من درنه شيء؟ قالوا لا يبقى من درنه شيء قال فكذلك مثل صلاة خمس يمح الله بهن الخطايا]**. (۲)

ژباړه: ايا تاسي خبر ياست كه چېرې د يوه سړي په دروازه كښي جاري لښتى روان وي - پدې لښتي كښې په يوه شپه او ورځ پنځه ځله غسل كوي ايا كوم چتلي به ددې سړي په وجود كې پاتي سي؟

۱ د المؤمنون سوره لمړى آيت.

۲ متفق عليه - الحسين ابن مسعود مشكوة المضاييح لمړى ټوك ۶۰ مخ اكرهيه پېښور د چاپ كال ۱۳۶۹ هـ ش.

صحابه کرامو ورته وويل نه! ددي سړي په وجود کي به هېڅ چټلي پاته نشي. بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: چي همدارنگه پنځه وخته لمونځونه دي، څوک ئې چي ادا کړي نو ددې لمونځ کونکي په وجود کي به چټلي پاتي نسي او گناهونه به ئې ټول په همدغه لمانځه له منځه ولاړ شي.

بالآخړه په نتيجه کي دا خبره معلومه سوه چي د لمانځه د زياتو گټو څخه يوه د يني گټه ده چي په همدې گټي سره گناهونه له منځه ځي او د خداي [ج] په نزد ددې شخص نوره مرتبه لوړېږي.^(۱)

۲- د لمانځه شخصي گټي:

دا چي د لمانځه گټي د اسلامي فقهي علماؤ زياتي ذکر کړي بلکي ټولو علماؤ هر ډول گټي ذکر کړي چي د هغي جملې څخه شخصي گټي دي. د لمانځه په شخصي گټو سره د خداي [ج] او بنده تر منځ نژدېوالي راځي، څرنگه چي خداي [ج] په دې هکله فرمائي: **(وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون)** ^(۲).

ژباړه: ما ندی پیدا کړي پېريانان او انسانان مگر د عبادت لپاره مي پيدا کړي چي دوي عبادت وکړي.

دا چي په لمونځ کولو کي د نفس او ارادې تقويه راځي لمونځ کونکي ته غيرت پيدا کېږي د خداي [ج] په نزد سره. ددوينا څخه ئې زړه پورته کېږي هغه کومي غوښتني چي د انسان دي که نفساني وي لکه مال، دولت، قدرت، چوکۍ دا ټول د لمانځه په سبب سره د انسان څخه لېري کېږي يعني لمونځ کونکي ددې څخه خلاصېږي د گمراهي شيطاني وسوسو او غولولو څخه د لمانځه په سبب سره

۱ و هيه زحلي - فقهي اسلامي واديتنه لمړی ټوک ۵۰۰ مخ حقانيه پېښور - ب - ت.
۲ د الذاريات سوره ۵۶ آيت.

انسان محفوظ پاته کېږي. همدارنگه په بل ځاي کښې خداي [ج] د لمانځه په هکله فرمائي: **واستعينوا بالصبر والصلوة و انها لكبيرة الا على الخاشعين** (۱).

يعني تاسي کمک وغواړۍ په صبر او لمانځه سره په تحقيق سره دا لمونځ چي دی دا يو لوي او دروند بار دی مگر نه پر مؤمنانو او مسلمانانو باندې بلکي پر مسلمانانو او مؤمنانو باندې بار او پېټی ندی چي ورسره په تکليف سي - بلکي څنگه چي دوي نور هم خوند اخلي د خداي [ج] په اطاعت سره.

لکه څرنگه چي په لمانځه کي راحت، نفسي او روحي آرامي انسان ته حاصلېږي او د غفلت څخه لېريوالی راځي. همدارنگه د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه نقل راغلی چي **فرمائي**: زما د دنیا له شيانو څخه دوه شيان ډېر خوښ دي چي يو ښځي (خپلي مېرمنې) او بل خوشبوي يعني عطري شيان دي او زما لپاره د سترگو يخواली لمونځ دی، يخواली د سترگو کنایه ده له اوبښکو تويولو څخه. په يو بل حديث کي دې ته هم اشاره شوېده چي که چيري په لمانځه کي د سترگو څخه اوبښکي لاړي شي خو غير د اواز پورته کولو څخه وي لمونځ نه فاسدېږي واقعاً چي لمونځ بايد داسي د زړه په حضور سره وشي چي سترگي پکښې يخي شي په همدې هکله په يو بل حديث کي هم دغه عنوان ته اشاره ده لکه په کوم وخت کي به چي په رسول الله صلی الله عليه وسلم خفگان او پرېشاني راغله نو رسول الله صلی الله عليه وسلم به حضرت بلال رضي الله تعالى عنه ته وويل چي خوشحاله کړه موږ په لمانځه سره ای بلاله. همدارنگه د لمانځه لپاره د دين علماؤ وزيات تکليفونه ايستلي دي بلکي نوشتې ئې پکښي کړي او زياتي فائدې ورته بيان کړي، مثلاً

۱ د البقره سوره آيت ۴۵.

لکه انسانیت ښودل یوه انسان ته دا واقعي خبره ده چې انسانیت او اخلاق انسان ته په لمانځه کې ښودل کېږي ځکه د لمانځه څخه لوی د راز ځای بل د انسان لپاره نشته ځکه په بل هیڅ داسې عمل کې د خدای [ج] سره دومره په خفې او پټه اندازه سره راز نشته بلکې د لمانځه د ارکانو او شرطونو څخه ئې اقتباس کېږي. همدارنگه د انسان زړه د خدای [ج] سره تړلی وي د خدای [ج] د طرفه ورته هدایت کېږي صحیح او مستقیم لاري ته انسان برابرېږي.

خو ددې حدیث د مضمون په رڼا کې مولانا محمد ذکریا صاحب دهلوي لیکي: وائي لمونځ د خدای [ج] لوی رحمت دی په هر وخت کې چې یو سړی د پرېشانی او خفگان سره مخامخ شي نو دا همدغه معنی لري چې د خدای [ج] د لوی رحمت سره مخامخ سوی. نو هر چاته چې د خدای [ج] رحمت مخامخ او د لوی خدای [ج] رحمت پرې وشي نو ایا داسې ته به بیا پرېشاني او خفگان پاتې وي؟ بلکې نه و رته پاتېږي.

همدارنگه مولانا ذکریا صاحب د حضرت ابو داؤد رضي الله تعالى عنه څخه د یوه حدیث په مضمون کې نقل کوي چې په هر هغه وخت کې به چې سخت او شدید باد ولگېدی نو حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم به جماعت (مسجد) ته تشریف یووړ او لمونځ به ئې شروع کړ ترڅو چې به باد نه وو بند شوی او د مسجد څخه به نه وتلو.

همدارنگه د حضرت ابو داؤد رضي الله عنه څخه د يوه حديث په مضمون كې نقل كېږي^(۱) - چې رسول الله صلى الله عليه وسلم لمړنيو پيغمبرانو هم داغه عادت وو چې په كوم وخت كې به پرېشاني ورباندي راغله او ورسره مخامخ به سول دوى به هم مسجد ته تلل او هغه خفگان يا پرېشاني به چې پرې راغلي وه هغه به ئې په لمانځه سره لېږي كوله.

همدارنگه د حضرت ابن عباس رضي الله تعالى عنه يوه ورځ په سفر روان وو په لاره كې خبر سو چې زوي ئې وفات سوى پر اوبن سپور وو له هغه څخه راکښته سو او دوه ركعت له مونځ ئې وكړ لكه څرنگه چې خداى [ج] ماته امر كړى وو، كله چې د لمانځه د شخصي گټو اړوند بحث روان دى نو ددې حديثونو له مضمونو څخه بهتره معلومه سوه چې لمونځ دانسان د ټولو امورو لپاره وقار، سكون او د زړه اطمینان دى ذكر سويو شيانو څخه انسان ته پرې حاصلېږي.

څنگه چې مو پدې اړوند تفصيل ډيرو كړى، ددې ټولو امورو عملي كول ډېر مهم دي بيا هم بعضي مسائل پيدا كېږي د اوسني عصر سره تطبيق كېداى شي. نو په همدې اساس زموږ ددې عنوان بحث ځكه زيات دوام پيدا كړى.^(۲)

۳ په ټولنه (اجتماع) كښې د لمانځه گټې:

يوه له هغو گټو څخه چې د لمانځه لپاره علماؤ ذكر كړي هغه په ټولنه كې دي چې آيا لمونځ په ټولنه كې څه اثر لري؟ هغه تاءثيرات چې په لمانځه سره مرتب كېږي

۱ الخاشعين - د الخاشعين صحيح معنې داده چې دوى خوند اخيستونكي دي په اطاعت د خداى [ج] سره -
سفیر میر میتن شرفین لومړی ټوك ۳۳ مخ.

۲ شيخ الحديث مولانا محمد ضيا - فضائل اعمال لمړى ټوك ۱۳ مخ صداقت پزيريمان اكاډيمى د چاپ كال ۱۹۸۷.

هغه يووالی او ټينگښت د اسلامي عقيدې او د همدې عقيدې تقويه کول د ټولني د خلکو په نفسونو کې.

همدارنگه د اجتماعي يا ټولنيزو چارو تنظيم، ترتيب، د اسلامي عقيدې او فکر يووالی د ټولنيزو اړيکو ټينگښت او يو د بل احوالو څخه ځان خبرول دي. ځکه چې انسان د يوه جسد په مثال سره دی - په کوم وخت کې چې د انسان يو اندام مريض شي، ټول جسد د انسان په درد او نالښت سره وي. بناء په همدې اساس لمونځ هم په ټولنيزو چارو کې زياته همکاري لري لکه څرنگه چې دوکتور وهبه ئې د تعريف په شکل سره بيانوي وائي چې لمونځ د توصل عقد د خداى [ج] او خپل بنده تر منځ راولي، ځکه نو نرم والی د زړه هم انسان ته پيدا کېږي. په کوم وخت کې چې د زړه د نرم والي آثار پرې مرتب سول نو بيا په همدې اساس په ټولنيزو چارو کې انسان يو له بل سره همکاري، بالاخره په نتيجه کې اسلامي عقيدې او روحیه د ټولني په خلکو کې قوت پيدا کوي.

همداراز د جماعت په لمانځه کې هم زيات ذکر شوي دي چې د هغه د جملې څخه د يوه قوي صفت جوړول او په ټولنه کې د ټولو غړيو په على السويه شکل سره ژوند کول دي د توحيد د کليمې يووالی په عامه چارو کې د ټولني د غړيو په شرعي چارو کې د امير په پيروي ازموینه ده په هغو چارو کې چې په هغه سره خداى [ج] خوښ وي او هغه اساسي عمده هدفچې د خداى [ج] د رضا سبب گرځېدلي وي^(۱) لکه څرنگه چې مسلمانان په همدې نښه او علامه سره پېژندل کېږي او ددوى تر منځ اړيکي، بلکې معرفت او پېژندگلوى راځي يو د بل د معاملاتو څخه استفاده کوي او د

۱ وهبه زحلي - فقه اسلامي وادلته لومړى ټوک ۵۰۱ مخ حقانيه پېښور ب - ت.

ښو اخلاقو څخه ئې عبرت او پند اخلي د بې وزلو مسکینانو د احوال څخه ځان خبروي. (۱)

نو بڼا په همدې اساس د مسجد تاسیس د همدغه ډول گټو څخه دی، یعنې د مسجد جوړول او تاسیس هم پدې هدف سره سوی چې مسلمانان یو دبل د امورو څخه ځانونه خبر کړي او شرعي چاري پکښې اجراء سي لکه لمونځ په جماعت سره دعوت او تبلیغ - امر بالمعروف او نهی عن المنکر، د قرآن کریم احکام پکښې بیان سي هغه شرعي خلاوي او نقصانونه چې په خلکو کې وي هدايت ورته ورکړل شي تر څو هغه اصلاح کړي.

همدارنگه پدې هکله زیات حدیثونه بیان شوي چې د هغو څخه د یوه حدیث مضمون را اخلو چې حضرت پیغمبر [ص] فرمائي: (یو مؤمن د بل مؤمن لپاره داسې مثال لري لکه ټولني او یا کورونه چې بعضي ئې بعضي نور تقویه کوي او یو له بل سره تړل سوي وي او یو پر بل محکم وي).

بالاخره دې نتیجې ته سره رسېږو چې په ټولو اعمالو کې یوازي او یوازي لمونځ دي چې د ټولني په خلکو کې زیات اثر لري. (۲)

همدارنگه مولانا محمد زکریا دهلوي صاحب په خپل کتاب فضائل اعمال کې د یوه حدیث مضمون د شماری په طرز سره لیکي او د لمانځه ټولنیزې گټې داسې بانوي:

۱- لمونځ د کفر او اسلام تر منځ یوه پرده ده.

۲- لمونځ د مسلمان علامه یا نښه ده.

۱ وهبه زحلي - فقه اسلامي وادلته لومړی ټوک ۵۰۱ مخ حقانيه پېښور ب - ت.
۲ لومړنی مرجع لومړی ټوک ۵۰۱ مخ.

- ۳- لمونځ شيطان له منځه لېري کوي او انسان د شيطان څخه خلاصوي.
- ۴- لمونځ د مؤمن نور دی.
- ۵- لمونځ بهترين جهاد دی.
- ۶- په هغه وخت کي چي انسان په لمانځه کښي داخل سي خداي [ج] هغه ته زيات متوجه وي.
- ۷- په هغه وخت کي چي يو انسان لمونځ وکړي او وروسته د لمانځه څخه د خداي [ج] څخه خپل حاجت وغواړي خداي [ج] ئي هغه حاجت پوره کوي.
- ۸- خداي [ج] د سجدې ځايونه (اندامون) له اوره په امان کړيدي.
- ۹- په هغه وخت کي چي يو ائت د آسمانه څخه راکښته سي خداي (ج) لمونځ کونکی ځيني ساتي، او پر دې سربېره نوري گټي ئي هم زياتي دي چي پخپل وار سره علماؤ بيان کړي، کېدای سي دا کفايت وکړي او د پوهني علاقه لرونکيو لپاره د خستگۍ سبب ونه گرځي. ^(۱)

د لمانځه د تارک (پرېښودونکي) حکم

لمونځ په چا فرض دی: د لمانځه پرېښودونکي لپاره په قرآن کریم او نبوي صلي الله عليه وسلم حديثونه او اسلامي فقه کي زيات مفصل او مشرح احکام او عذابونه بيان سويدي.

۱ مولانا محمد زکريا دهلوي فضائل الاعمال لومړی ټوک ۲۶-۲۷ مخونه صداقت پرنټز پيمان اکاډمي پېښور د چاپ کال ۱۹۸۷.

اول ضرور داده چي معلومه کړو ترڅو مستحق ددې فريضې څوک دی او لمونځ په چا فرض سوی دی چي په نتیجه کي دا حکم په یوه سړي وکړو چي آیا دا شخص د لمانځه پرېښودونکی دی او که نه؟

دا خو یو روښانه حقیقت دی او پدې د علماؤ اتفاق سوی دی چي لمونځ په عاقل - بالغ - مسلمان - طاهر (یعني حیض، نفاس څخه به خلاص وي او بې هوشه به هم نه وي) پدې نوع خلکو لمونځ فرض سوې ځکه چي لمونځ یو بدني عبادت دی چي نیابت نه قبلوي نه صحیح کېږي چي یو شخص د بل شخص لمونځ اداء کړي.^(۱) همدارنگه استاد شیخ سید سابق [رح] پدې هکله په خپل کتاب فقه السنة کښې لیکلي او یو حدیث د نیل الاوطار څخه په لاندینیو الفاظو نقل کوي:

عن عائشة رضي الله تعالى عنها عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: (رفع القلم عن ثلاث - عن النائم حتى استيقظ، و عن الصبي حتى يحتلم و عن المجنون حتى يعقل). (رواه احمد واصحاب السنن والحاكم). (۲)

ژباړه: د حضرت عائشې رضي الله تعالى عنها څخه روایت سويدي وائي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي چي قلم له دریو کسانو څخه پورته سوی ۱- ویده سړی تر څو بیداره سوی نه وي ۲- وړوکی هلك تر څو چي بلوغ ته نوي رسېدلی ۳- لېوني تر څو چي جوړ سوی نه وي. (رفع القلم) کنایه د عدم مکلفیت څخه ده ددې حدیث څخه بهتره معلومېږي چي لمونځ په ټولو مسلمانانو فرض سوی مگر نه هغه کسان چي د پورتنی حدیث ورڅخه استثناء کړې او یا مثلاً د فقهی فروعو ترې استثناء کړې لکه صاحب العذره، حیض، نفاس او داسي نور.

۱ دوکتور وهبه زحلي فقه اسلامي وادبته لومړی ټوک ۵۰۲ مخ حقانيه پېښور ب - ت.
۲ محمد بن علي شوکافي نیل الاوطار لومړی ټوک ۳۷۸ مخ دارالجليل بیروت د چاپ کال ۱۹۷۳م.

پورته ياد شوي کسانو ته د موجوده عذر په اساس مکلفيت نه ورته متوجه کېږي. خو ددې څخه علاوه په ټولو مسلمانانو لمونځ فرض سوی دی غیر له فرق څخه او د لمانځه پرېښودونکي ته خدای [ج] لوي او عظيم عذاب بيان کړی دی چي په راتلونکي مطلب کي به ان شاء الله په مفصله توگه بيان شي. لومړی مو دا ياد کړل چي آيا د لمانځه د فرضيت حکم چاته متوجه او مخاطب پرې څوک دی.

غواړو چي په هغه موضوع سره بحث وکړو چي د لمانځه پرېښودونکی د فقهي علماؤ له نظره څه حکم لري. دا خبره د اسلامي فقهي علماؤ ثابته کړې او د علماؤ اتفاق (اجماع) پرې شوې چي څوک د فرضيت د لمانځه څخه منکر سي نوموړی شخص کافر او مرتد گڼل کېږي. ځکه ددې په خاطر چي د لمانځه فرضيت په قطعي دلائلو لکه قرآن - سنت - اجماع ثابت سوي بلکي هغه څوک ئې چي د سستی - يا اهانت له وجهي پرېږدي ذکر سوی شخص فاسق گڼل کېږي او پرېښودونکي د لمانځه د نيوي او اخروي عذابونه واجبي هر چي اخروي عذابونه دي لکه پدې اړوند چي خدای [ج] فرمائي: **(ماسلکم في سقر؟ قالو الم نك من المصلين)** ⁽¹⁾

ژباړه: وبه وائي منکران د مؤمنانو په ځواب کي چي نه وو موږ په دنیا کي له لمونځ کونکيو څخه. همدارنگه خدای [ج] د لمانځه د پرېښودونکي لپاره په بل آيت کي داسي عذاب بيان کړی دی **(قويل للمصلين الذين هم عن صلوٰتهم ساهون)** ⁽²⁾

يعني پس هلاکت کنده ددوږخ يا خرابي لپاره د لمونځ کوونکي هغه کسان چي دوي دخپل لمانځه څخه غافله او بې خبره وي. (په خپلو اوقاتو او اداو سره ئي نه

۱ د المذثر سوره ۴۳ آيت.
۲ د الماعون سوره ۵-۴ ايتونه.

اداء کوي، همدارنگه حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم د لمانځه د پرېښودونکي په هکله د يوه حديث په مضمون کي پداسي الفاظو سره عذاب بيان کړی: حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم فرمائي! څوک چي په قصد سره لمونځ پرېږدي د خدای [ج] او رسول الله صلی الله عليه وسلم د زمې څخه خلاص شو. په همدې ډول د لمانځه د پرېښودونکي اړوند يو شمېر احاديث را اخلو تر څو موضوع ښه روښانه شي:

۱- عن جابر رضى الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: (بين الرجل وبين الكفر ترك الصلاة) ^(۱)

ژباړه: حضرت جابر رضى الله تعالى عنه د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه روايت کوي وائي چي د يوه سړي او دهغه د کفر تر منځ فرق په لمانځه سره دی يعنې دمسلمان او کافر تر منځ فرق لمونځ دی. ددې حديث څخه په صراحت سره استنباطېږي چي څوک لمونځ نه کوي هغه کافر گڼل کېږي.

۲ - قال محمد بن نصر المروزي سمعت اسحاق يقول: صح عن النبي صلى الله عليه وسلم (ان تارك الصلاة كافر). ^(۲)

ژباړه: محمد د نصرمروزي زوی وائي چي ما د اسحاق څخه اوريدلي دي چي ددې حديث صحت د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه سوی چي فرمائي (پرېښودونکی د لمانځه کافر دی).

همدارنگه شيخ سيد سابق په خپل کتاب فقه السنة کي ليکلي چي: زيات اهل علم پدې نظر دي چي د لمانځه پرېښودونکی په قصد سره غير له عذر څخه حتی تر دې

۱ الحسين ابن مسعود - مشکوة المصابيح - لومړی ټوک ۶۱ مخ - اکرميه پېښور د چاپ کال ۱۳۶۹ ه. ش.
۲ محمد بن علي شوکاني - نيل الاوطار - لومړی ټوک، ۳۷۱ مخ - دار الجمل بیروت د چاپ کال ۱۹۷۳ م.

پوري چي وخت ئي هم تير شي نو نوموړي د حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم په نزد سره کافر گڼل کېږي. همدارنگه شيخ سيد سابق زياتوي چي زه د چا په مخالفت نه يم پوه سوي، د صحابه کرامو څخه نوموړي زياتوي چي منډري په ترغيث الترهيب کي ليکلي چي يوه ډله له وروستنيو صحابه کرامو څخه پدې نظر دي چي څوک لمونځ په قصد سره پرېږدي ترڅو ټول وخت د لمانځه تير شي دا شخص کافر گڼل کېږي. ددې شمېرې صحابه وو څخه عمر بن خطاب - عبدالله ابن مسعود - عبدالله ابن عباس - معاذ بن جمل - جابر بن عبدالله دي.^(۱) خود فقهي علماؤ د شمېرې څخه احمد بن حنبل، اسحاق بن راهويه - عبدالله بن مبارک نخعي - حکم بن عتبه - ابو داؤد الطيالسي او داسي نور هم شته چي دا نظريه ئې نوره هم ټينگه کړې او فتوى ئې پرې ورکړې چي د لمانځه پرېښودونکي په قصد سره کافر دي. بلکي نور احاديث هم پدې هکله زيات ذکر شوي ديچي د هغوي له دلالت څخه هم دا معلومېږي چي د لمانځه پرېښودونکي په قصد سره کافر او مرتد گڼل کېږي.^(۲)

همدارنگه کوم وخت چي موږ دا حديثونه ذکر کړل چي د لمانځه پرېښودونکي په قصد سره مرتد يا کافر گڼل کېږي، نو ضرور خبره داده چي آيا وژل د ذکر سوي شخص څه حکم لري؟ که چېرې دا پرېښودونکي د لمانځه په قصد سره څوک ووژني؟ يو شمير علماء د بعضي حديثونو د ښودني په اساس سره د لمانځه پرېښودونکي وژل په قصد سره جوازورکړي که څه هم د مذهبونو په هکله به ان شالله په راتلونکي کي په د هر مذهب د عمل سره سم دا مسائل ټول وڅېړل شي خو

۱ سيد سابق (رح) فقه السننه لومړی ټوک - ۹۲ مخ - دارالفکر - د چاپ کال ۱۴۰۳ څلورم چاپ.
۲ شيخ سابق (رح) فقه السننه لومړی ټوک - ۹۲ مخ - دارالفکر - د چاپ کال ۱۴۰۳ څلورم چاپ.

بيا هم د هغې شمېرې حديثونو څخه يو تعداد پدې ځاي كې د مثال په توگه ذكر كوو تر څو ددې مسئلې نتيجه صحيح او مثبت معلومه شي چې د لمانځه پرېښودونكې په قصد سره كافر او يا مرتد گڼل كېږي.

اوس غواړو چې يو تعداد هغه حديثونه ذكر كړو چې د لمانځه د پرېښودونكې وژل فقهي علماؤ واجب گڼلي.

۱- **عن ابن عباس رضي الله تعالى عنه - عن النبي صلى الله عليه و سلم قال: (عزى الاسلام و قواعد الدين ثلاثة: عليهن اساس الاسلام من ترك واحدة منهن فهو بها كافر حلال دم: شهادة ان لا اله الا الله و صلوة مكتوبته و صوم رمضان رواه ابو يعلى باسناد حسن و في روايته اخرى (من ترك منهن واحدة بالله كافر لا يقبل منه صرف و لا عدل^(۱)). و قد حل دمه و ماله)**

ژباړه: حضرت ابن عباس [رض] د حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه نقل كوي: وائي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي: د اسلام غوتي او د دين قاعدې درې شيان دي چې په همدې غوتو او قاعدو سره اسلام بناء سوى دى. څوك چې يو له دې قواعدو او بناؤ څخه پرېږدي همدغه شخص كافر گڼل كېږي او د ويني تويول ئې حلال دي. هغه قواعد او بناؤي عبارت دي له:

۱. شاهدي وركول پدې چې نشته هېڅ معبود په حقه مگر يو خداى [ج] دى.

۲. فرض شوى لمونځ دى.

۳. روژه نيول دي. او په بل روايت كې راغلي څوك چې يو له دې دريو شيانو څخه پرېږدي ذكر شوى شخص په خداى [ج] سره كافر دى.

۱ صرف والعدل: قبول به نشي ترې فرضونه او نفلونه ئي.

څرنگه چې پدې حديث كښې درې شيان ذكر شوي يو د هغه شمېرې څخه لمونځ دی. څرنگه چې ددې حديث د مفهوم څخه معلومېږي همدارنگه ذكر شوی حديث د هغه تعداد علماؤ دليل دی چې د لمانځه پرېښودونکی ته كافر وائي نو بناءً ددې حديث په دليل سره د لمانځه پرېښودونکی كافر گڼل كېږي. همدارنگه پدې مورد بل حديث هم راغلی چې په همدغه مدعي د ثبوت دليل دی.

۲- عن ابي سعيد قال - بعث على وهو باليمن - الي النبي صلى الله عليه وسلم بذهبية^(۱) فقسماها- بين اربعته فقال يا رسول الله - فقال (و يلك او لست احق اهل الارض ان يتقى الله؟). و لى الرجل قال خالد بن وليد يا رسول الله الا اضرب عنقه ؟ فقال لا له ان يكون يصى. فقال خالد و كم من رجل - يقول بلسانه ما ليس في قلبه فقال النبي صلى الله عليه وسلم (اني لم اوامر ان انعقب^(۲) عن قلوب الناس ولا اشق بطونهم) مختصر من حديث البخاري ومسلم^(۳)

ژباړه: حضرت ابي سعيد رضي الله تعالى عنه روايت كړې وائي حضرت علي [رض] د رزو (طلا) يو ټوټه رسول الله [ص] ته راولېږله په هغه وخت كې چې نوموړې صحابي [رض] په يمن كښې وو بيا حضرت رسول الله [ص] د څلورو نفرو تر منځ تقسيم كړه، يو سړی ددوي څخه پورته شو وئې ويل: اى د خداى (ج) رسوله [ص] د خداى (ج) څخه وېرېږه. رسول الله [ص] په ځواب كښې ورته وويل: هلاكت دي وي تا لره آيا زه نه يم ډېر اولی او احق په اهل د ځمكې كښې د خداى (ج) څخه وېرېدونكى بيا دا شخص ولاړ سو د ځاي څخه ئې حركت وكړ - خالد بن

۱ ذهبيته - د زرو ټوټه (طلا) چې مذكر او مؤنث دواړه راځي او جمع ئې اذهاب - ذهب - ذهبان هم راتلاى شي. يؤس معلوف المنجد فى اللغة - لومړى ټوك، ۲۴۰ مخ - چاپخانه معراج، د چاپ كال ۱۳۶۷ هـ.

۲ انعقب: سوچه او پاك.

۳ محمد بي علي شوكانى - نيل الاوطار - اومړى ټوك، ۳۶۷ مخ، دارالجيل بيروت - د چاپ كال ۱۹۷۳.

وليد رسول الله [ص] ته وويل: آيا زه ددې سړي سر پرې نكړم؟ رسول الله [ص] په ځواب كښې ورته وويل نه! (بنائي دا شخص لمونځ كونكى وي) بيا حضرت خالد بن وليد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وويل: ډېر خلك دي چي دوى په ژبه يو شى وائي او په زړونو كښي ئي هغه شى نه وي. رسول الله صلى الله عليه وسلم په ځواب كي ورته وويل: زه نه يم مامور سوى چي د خلكو گېډي پرې څيري كړم او له زړونو څخه ئي چرك وباسم.

دا حديث پدې سره دليل دى چي لمونځ منع كونكى دى د انسان د وژلو څخه خو وژل ئې جواز نلري ځكه مانع د دې شخص د وژلو لمونځ وگرځېده او بل دليل پدې سره دى چي د لمانځه پرېښودونكى واجب القتل دى بايد ووژل سي. كېداى سي پدې هكله همدغه اندازه تحقيق كفايت وكړي او د فقهي اسلامي علماؤ نظرونه پكښې په مفصل او مشرح توگه بيان كړو چي ايا دوي په خپل منځ كي پدې هكله څه نظر لري؟ هغه داچي د لومړنيو حديثونو څخه دا معلومېږي چي د لمانځه پرېښودونكى په قصد سره غير له عذر څخه كافر گڼل كېږي وژل ئي جواز لري بلكه كومه گناه هم پكښې نشته لكڼ بيا هم علماء پدې هكله ځانگړي نظرونه لري:

د اسلامي فقهي د علماؤ نظرونه د لمانځه د پرېښودونکي په هکله

لکه څرنگه مو چي لومړی حدیثونه او آیاتونه ذکر کړل چي د لمانځه پرېښودونکی په قصد سره په صریح ډول سره د هغه کفر ثابتېږي او د لمانځه پرېښودونکي (قتل) یعنې وژل ئې جواز لري او بلکي واجب القتل دی.

لکن بیا هم ځیني علماء یا مذهبونه پدې سره توافق نلري ځکه چي دوي د خپلو استنباط شویو دلائلو سره استناد کوي. نو غواړو د علماؤ مناظرې یا اختلاف د نظر چي پدې هکله منځ ته راغلی دي په مفصله توگه بیان کړو:

۱- د حضرت امام اعظم ابوحنیفه، [مرج] مذهب:

پدې هکله امام صاحب وائي چي د لمانځه پرېښودونکی د سستی او تکاسل له وجهي څخه فاسق گڼل کېږي. ددې شخص لپاره ضرور ده چي بندې کړل شي او ښه ټینګ وټکول شي، حتی چي ویني ترې رواني شي او لمونځ بیرته شروع کړي او توبه وباسي که چېرې بالفرض لمونځ ونکړي او توبه هم ونه باسي په حبس یا بندیخانه کښي دي واچول شي تر څو چي په همدې حبس کي مړ شي. خو د روژې پرېښودونکی هم پدې شان حکم لري او هر چي ثبوت د کفر او یا د وژلو صورت دی لکه څرنگه چي مخکي هم ورته اشاره وسوه چي د لمانځه پرېښودونکی په قصد سره کافر او مرتد گڼل کېږي. بلکي واجب القتل دی.

که چېرې د سستی له کبله لمونځ یا روژه پرېږدي کافر نه ورته ویل کېږي تر څو چي صریح انکار ترې ونکړي، یا مثلاً په سپکه سترگه ورته ونه گوري چي په همدې ډول د لمانځه پرېښودل او یا د روژې خوړل بغیر د عذر څخه دی. ځکه د امام

صاحب [رح] دليل پدې اړوند دا حديث دى (لا يحل دم امرئ مسلم الا باحدى ثلاث- الثيب الزاني والنفس بالنفس والتاك لدينة المفارق بالجماعة) (١)
ژباړه: حلال ندی د مسلمان د ويني تويول مگر د دريو عملونو په تر سره کولو:

- ١- سپين ډيرى زاني.
 - ٢- د مسلمان په وژلو سره.
 - ٣- د مسلمانانو د ټولني څخه جلا کېدل.
- ددې حديث د مفهوم څخه معلومېږي چي وژل او قتل ئي جواز نلري. همدارنگه د امام صاحب نظر چي يو لمونځ کونکي ته د لمونځ کونکي لقب ورکول کېږي په څلورو شرطونو حکم کېږي:
- ١- لمونځ کول په خپل وخت سره.
 - ٢- اذان کول په خپل وخت سره.
 - ٣- لمونځ کول په جماعت سره.
 - ٤- سجده د تلاوت کول په وخت د اورېدلو د ايت د سجدې کېښي.

٢. د امام احمد بن حنبل مذهب

د حضرت امام احمد بن حنبل مذهب د لمانځه پرېښودونکي په هکله داسي نظر لري چي قوي او غوره قول دى. (٢)
اول: مسئله د کفر: د نوموړي امام په مذهب کافر گڼل کېږي. دوهم: مسئله د قتل يا وژل د لمانځه پرېښودونکي په قصد سره: نوموړى وائي چي د لمانځه

١ محمد بن علي شوکاني - نيل الاوطار- لومړى ټوک ٣٧٠ مخ دارالجبل بيروت د چاپ کال ١٩٧٣.
٢ وهبه زحلي - فقه اسلامي وادلته لومړى ټوک ٥٠٣ مخ حقانيه پېښور ب- ت.

پرېښودونکی باید ووژل شي بلکي دا وژل ئي په نسبت د کفر سره دي ځکه چي د لمانځه پرېښودونکی کافر گڼل کېږي، نو بناء په همدې اساس باید ووژل شي ځکه چي دا شخص کافر او يا مرتد دی د کافر او مرتد دواړو وژل جواز لري او بلکي واجب القتل دي.

بناء په همدې اساس د وژلو دليل ئي خداى [ج] فرمائي: **(فاذا انسلخ الشهر الحرام فاقتلوا المشركين حيث وجدتموهم وخذوهم واحصروهم واقعدوا لهم كل مرصد فان تابو واقاموا الصلوة و اتوا الزكوة فخلو سبيلهم ان الله غفور الرحيم) - (1)** **ژباړه:** هغه وخت کښې چي تېري سوي مياشتي د حرام نو پس تاسي ووژني مشرکان په هر هغه ځاي کښې چي تاسي پيدا کړل او ويې نيسي او کلابند (محاصره) ئې کړې او وتړې هر ځاي د گرځېدو ددوي که ئې چېرې توبه وايستله او لمونځ ئې قائم کړ او زکات ئې ورکړ نو بيا دوي پرېږدې په تحقيق سره خداي [ج] ډېر مغفرت کوونکی او مهربانه دی.

ددې آيت څخه په صريح ډول سره معلومه سوه چي څوک لمونځ پرېږدي هغه ته (خلی) يعني د خلاصون لاره نشته او په هغه خپل سابقني حال سره پاتي کېږي چي هغه د ويني تويولو روا والی دی. همدارنگه پدې اړوند يو حديث را اخلو: **(بين الرجل و بين الكفر ترك الصلوة)**

ژباړه: حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي: د يو شخص د اسلام او کفر تر منځ توپير لمونځ دی. همدارنگه بل حديث د حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم دی چي فرمائي: **(العهد الذي بيننا و بينكم الصلوة فمن تركها فقد كفر) (2)**

۱د التوبه سوره - الآية ۵

۲ محمد بن علي شوکاني - نيل الاوطار لومړی ټوک ۳۷۲ مخ - دار الجیل بیروت د چاپ کال ۱۹۷۳ م.

۳ شيخ سيد سابق - فقه اسنة - لومړی ټوک ۸۲ مخ - دارالفکر د چاپ کال ۱۴۰۳ څلورم چاپ.

ژباړه: هغه عهد او هغه نښه چې د مسلمانانو او کفارو تر منځ ده هغه لمونځ دی. هر څوک چې لمونځ پرېږدي هغه شخص کافر گڼل کېږي. همدارنگه زیات دلائل امام احمد بن حنبل پدې هکله ذکر کړي چې ځیني دلائل د مدعی د ثبوت لپاره دي او ځیني نور ئې د تقوی او تائید لپاره دي لکن د یادوني وړ دا هم ده څرنگه چې شیخ سید سابق [رح] په خپل کتاب فقه السنة کښې د امام شافعي [رح] او امام احمد بن حنبل [رح] تر منځ مناظره نقل کړې هغه مناظره ددوي تر منځ په مذهبي او مسلکي دلائلو بناء ده (امام شافعي [رح] وویل ای احمده ایا ته دا خبره کوې چې د لمانځه پرېښودونکی کافر گڼل کېږي؟ ده په ځواب کې ورته وویل چې بلې! هو کافر گڼل کېږي بیا امام شافعي [رح] ورته وویل چې ولي مسلمان ورته وائي؟ امام احمد بن حنبل [رح] ورته وویل دا ځکه چې لمونځ کوي بیا امام شافعي ورته وویل چې د کافر لمونځ خونه صحیح کېږي ددې په ځواب کې امام احمد بن حنبل ساکت او چوپ پاته سو.

بنا په همدې سره هر یو مذهبي او فقهی عالم د خپل ځان سره یو شمېر دلائل لري تر څو د جانب مقابل ځواب پرې وویلاي شي ^(۱).

(۳) د حضرت امام شافعي [رح] او امام مالک [رح] مذهبنه، د

لمانځه د پرېښودونکي په هکله:

امام شافعي او امام مالک [رح] د لمانځه د پرېښودونکي په هکله داسي نظر لري چې د لمانځه پرېښودونکی ته کافر او مرتد نه ویل کېږي او په وژلو کښې ئې دوي هم موافق دي خو د حد جاري کولو په نامه سره وژل کېږي د کفر اصطلاح نه ورته

کارول کېږي- نور یو ډول تعذیب دي ورته ورکړل شي د نورو حدونو په شان سره لکه د حد زنا یا غلا تعذیب البته دا احکام ئې په ژوند پوري تړلي دي. بلکي یو نوع احکام نور هم سته چي هغه وروسته له مرگ څخه پرې اجراء کېږي.

نوموړي علماء وائي چي وروسته له مرگ څخه دي غسل ورته ورکړل شي او جنازې لمونځ دي پرې اداء کړل شي. د مسلمانانو په شکل دي د هغوي په مقبره کي خښ کړل شي – اما کومه خبره چي د وخت ورکولو ده، ځيني علماء وائي چي وخت دي ورته ورکړل شي ترڅو دا شخص توبه وباسي لکه مرتد شخص ته چي وخت ورکول کېږي ترڅو دا مرتد شخص توبه وباسي خو د وخت ورکولو مسئله ترڅو چي توبه وباسي د امام شافعي [رح] بلکي د ټولو جمهورو علماؤ په مذهب مستحب او نېک کار دی، او هر چي مرتد ته وخت ورکول کېږي هغه واجب دي بايد ضرور وخت ورته ورکړل شي – او توبه وباسي ترڅو د اور د سخت عذاب څخه خلاص شي دليل ددې علماؤ پدې ذکر شوي حکم کښې چي د لمانځه پرېښودونکی کافر نه گڼل کېږي:

لمړۍ – د قرآنکريم دا آيت دی لکه چي خدای [ج] فرمائي: **ان الله لا يغفر ان يشرك به ويغفر ما دون ذلك لمن يشاء** ^(۱). ژباړه: په تحقيق سره خدای [ج] مغفرت نه کوي هغه چاته چي شريك ئې نيولی وي د خدای [ج] سره او مغفرت کوي ماسوۍ د شرک څخه هغه چاته چي خوښه او رضا ئې شي.

دوهم – حديث: همدارنگه يو شمېر حديثونه پدې هکله نقل شوي چي د هغه جملې څخه د مثال په ډول ذکر کوو:

۱د النساء سوره – ۱۱۶ آية.

د حضرت ابي هريره رضي الله تعالى عنه څخه روايت شوی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي: (ان اول ما يحاسب به البعيد يوم القيامة الصلاة المكتوبة فان اتمها الا تقيل: انظروا هل له من تطوع؟ فان له من تطوع اكلت الفريضة من تطوعه الم يفعل سائر الاعمال المفروضة مثل ذلك) – رواه احمد و انسائي و ابو داود و ابن ماجه –^(۱).

ژباړه: د حضرت ابي هريره رضي الله تعالى عنه څخه روايت شوی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي: اول هغه څه چې په ورځ د قيامت د خداى [ج] له طرفه د خپل بنده سره محاسبه کېږي هغه لمونځ دی که چېرې پوره کړى وي او که ئې نوي پوره کړى نو وبه ويل شي تاسي وگورۍ آيا ددې سړي د نېکو عملونو يعنې نفلونو څخه کوم شى شته که چېرې ئې نفلونه درلودل هغه فرضونه پرې پوره کوي وروسته نور عملونه هم پدې د ستور سره اجراء کېږي لکه د لمانځه صورت چې وښودل شوه.

د حضرت امام شافعي او امام مالک رحمهما الله استدلال د قرآنکريم او نبوي حديثونو څخه پدې هکله دي چې د لمانځه پرېښودونکى کافر نه گڼل کېږي – د ياد شوي حديث څخه دا هم معلومېږي چې د لمانځه پرېښودونکي عقیده صحيح ده ليکن بيا هم ياد شوي علماء (امام شافعي او امام مالک) يې هغه وخت کافر گڼي چې په قصد سره د لمانځه د فرضيت څخه منکره شي هغه لومړني حديثونه د لمانځه پرېښودونکى په کفر مرتد کېدلو او يا خو د وژلو وجوب تري اخيستل کېږي څرنگه چې حنبله وو – علماؤ هم په هغه سره استدلال کړيدى. ذکر شوي علماء دا حديث په هغه شخص سره حمل کوي چې د لمانځه پرېښودونکي دغه د

۱. محمد بن علي شوکاني – نيل الاوطار – لومړى ټوک ۳۷۴ مخ – دار الجميل بيروت د چاپ کال ۱۹۷۳م.

لمانځه پرېښودل حلال وگڼي او يا خو ئې په هغه شخص حمل کوي چي د کومي جزاء مستحق گرځېدلی وي چي عبارت له وژلو څخه ده ^(۱).

۴- د امام شوکاني مرحمت الله تعالى عليه نظر:

همدارنگه د اسلامي فقهي د جیدو او برجسته علماؤ څخه امام شوکاني رحمت الله عليه دی چي نوموړی عالم د پرېښودونکي يا (تارك الصلوة) په هکله خپل نظر داسي څرگندوي: وائي چي حقه او صحيح خبره داده چي پرېښودونکی د لمانځه کافر دی بايد ووژل شي چي زیاته برخه د امام احمد بن حنبل [رح] مذهب تائید کوي ځکه چي کفر ددې شخص د شفاعت او مغفرت منع کونکی نشي گرځېدلی، ځکه چي کفر پخپل ذات کښي زیات قسمونه لري. نو بناء په همدې اساس سره پدې خبره سره ئې هغه نورو علماؤ ته په ضمني توگه ځواب ورکړ چي دوي وائي چي دا شخص د شفاعت او مغفرت مستحق نشي گرځېدلای. نوموړي په ځواب کښي ورته وویل چي داسي هم نده چي بالکل ددې شخص ته مغفرت ونه شي او يا خو ئې شفاعت قبول نشي.

مثلاً لکه کفر د اهل د قبلې په سبب د بعضي گناهونو سره حال دا چي بيا هم کېدای شي چي دوی ته مغفرت او مستحق د شفاعت وگرځي خو سره ددې چي خدای [ج] په کفر سره هم مسمی کړي.

تر ټولو ضروري خبره چي د یادوني وړ ښکارېږي هغه داده چي د لمانځه د پرېښودونکي وژل به څه ډول وي چي پدې هکله دوه مذهبونه وجود لري:

۳ وهبه زحلي- فقه اسلامي وادلته - لومړي ټوک ۵۰۴ مخ حقانيه پېښور- ب، ت، ث.

۱- جمهورو علماء پدې هکله وائي د لمانځه پريښودونکي (تارك الصلاة) سر بايد په توره ووهل شي او سر دي پرې غوڅ کړل شي البته که چيري ئې توبه نه وي ايستلې.

۲- د احنافو مذهب: د احنافو علماؤ نظر دادی چي د جمهورو علماؤ سره غالباً موافق ندی ځکه چي احناف وائي چي پدې شکل سره نه وژل کېږي لکه څرنگه چي د جمهورو علماؤ نظر دی بلکي احناف وائي دی دي ووهل شي او په بندي خانه کښي دي واچول شي تر څو چي په بنديخانه کښي مړ شي. ځکه دوی زیاتوي چي تر ټولو ښه او غوره طریقه د وژلو ئې بنديخانه ده. (۱)

¹ شيخ سيد سابق - فقه السنة - لومړی ټوک - ۸۲ مخ - دارالفکر د چاپ کال ۱۴۰۳ هـ ق، څلورم چاپ.

دوهم فصل

په لمانځه كښې د امامت حكمونه

امامت په لغت كښې: امامت په اصل كښې دامام د لفظ مصدر دی چې د عامي سرپرستی په معنی سره راځي.

امام په اصطلاح كښې هر هغه شخص ته ويل كېږي چې اقتداء او متابعت ئې په ټولو امورو كښې كېږي.

لكه څرنگه چې خداي [ج] فرمائي: **(و جعلنا منهم ائمة يهتدون بامرنا)** (ژباړه: موږ گړځولي له دوي (مؤمنانو) څخه امامان چې دوي لاره موندونكي دي زموږ په امر سره).⁽¹⁾ همدارنگه د امام لفظ د اهل لغت له نظره عام دی، نارینه، ښځينه دواړو ته شاملېږي چې جمع ئې ائمه راځي يعنې هغه څوك چې اتمام او د امر پوره والی پرې راغلی وي - او يا داچې هغه چاته ويل كېږي چې اقتداء ورپسي شوې وي.

او يا دا چې امامت هغه روښانه او واضح لاري ته ويل كېږي چې لكه د كوټې د تهداب كرنښه په سپينه چونه واچوله شي او پر هغه باندي نقشه رسم شي.⁽²⁾ ليكن دغه كوم تحقيق چې وشو دا په عام سطحه دی بلکي يوې ډول ته ئې هم ندی ځانگړی شوی خو زموږ چې پدې ځاي كښې مطلب دې هغه د لمانځه امامت دی.

د امامت اقسام: امامت په دوه ډوله دی:

۱- امامت (كبری) يعنې لوي امامت (امارة يا د هيواد رهبري).

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلة - لومړی ټوك - ۱۷۳ مخ - حقانيه پېښور ب - ت.

² يونس معلوف المنجد في اللغة - لومړی ټوك - ۱۷ مخ - معراج مكتبه - د چاپ كال ۱۳۶۷.

۲- امامت (صغری) یعنی وړوکی امامت (د لمانځه امامت).

امامت (کبری) یعنی لوی امامت: په اصطلاح کښې په عامه توګه د یوه هیواد په خلکو تصرف او قوت لاسته راوړل چې هدف د تصرف څخه اطاعت دي او هدف د قوې څخه په دیني او دنیوي امورو (چارو) کښې سرپرستي کول دي¹.

همدارنګه امامت د حضرت پیغمبر [ص] څخه نیابت دی. په همدې اړوند دوکتور وهبه زحیلي په خپل کتاب فقه اسلامي وادلته کښې لیکلي:

(الإمامة موضوعة لخلافة النبوة في مراقبت الدين وسياسة الدنيا) ژباړه: امامت قائم مقام ګرځېدل د انبیاء علیهم الصلوٰة و سلام دې د دین په ساتلو او د دنیا په سیاست کښې.

لکه څرنګه چې د امامت کبری لپاره مو اصطلاحی تعریف ذکر کړ نو بیا په همدې اساس ضرور ده چې د امامت کبری حکم بیان کړو.

نو بیا په همدې اساس د ټولو علماؤ په اتفاق (اجماع) سره د امیر تعینول په یوه مملکت کښې واجیبي او شرعي امر دی ځکه په یوه دولت کښې چې یو تعداد خلک ژوند کوي نو د هغه لپاره ضرور او واجب ده چې امیر ورته تعین کړل شي، تر څو د دوي خپل منځي اختلافات په اصولي توګه حل شي. همدغه راز د خلکو تر منځ د امیر ټاکل د هغه هیواد د خلکو شرعي وجیبه ده.

خو لیکن بیا هم ځیني شرطونه د دغه نوع امامت لپاره د اسلامي فقهی علماؤ بیان کړي- چې دا شرطونه شیخ الفقهاء علاء والدین حصکفي په خپل کتاب الدار المختار کې داسې بیانوي:

¹ وهبه زحلي - فقه اسلامي وادلة - لومړی ټوک - ۱۷۴ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

د يوه هېواد لپاره د امير ته ټاکلو کښې لاندې شرطونه ضروري گڼل کېږي.

۱ شرط دادی چې امير به مسلمان وي.

۲ شرط دادی چې امير به اصیل (حر) وي.

۳ شرط دادی چې امير به عاقل وي.

۴ شرط دادی چې امير به نارینه وي ځکه د ښځې امارت په اسلامي شريعت کښې جواز نلري.

۵ شرط دادی چې امير به بالغ وي.

۶ شرط دادی چې امير به قوي وي د جسم له پلوه.

۷ شرط دادی چې امير به قريشي وي.

ليکن بيا هم دا خبره ضرور نده چې هاشمي به وي او يا خو به د حضرت علي کرم الله وجهه د اولادې څخه وي لکه څرنگه چې د بعضي اهل تشيع نظر دی د نوموړي قبيلې نظر د امامت په هکله علاؤالدين حصکفي په خپل کتاب الدار المختار کښې داسي بيان کړي:

(۱) شرط دادی چې امير به معصوم وي همدارنگه ځيني اماميه او اسماعليه هم پدې ورسره موافق دي.

(۲) شرط دادی چې امير به هاشمي وي.

(۳) شرط دادی چې امير به د حضرت علي کرم الله وجهه د اولادې څخه وي.

همدارنگه د فاسق شخص تعين د امير په حيث د اسلامي فقهي علماؤ مکروه گڼلی دي او عزل کول ئې ضرور دي او يا خو دا چې په ښو اخلاقو سره نوموړي ته دعوت ورکړل شي ترڅو اصلاح شي.

بيا هم د فاسق شخص تعين د امير په حيث سره په دريو شرطونو جواز لري:

- ۱ شرط دادی چي اهل الحل والعقد به تعین کړي وي.
- ۲ شرط دادی چي په میراث به ورته پاتې شوي وي.
- ۳ شرط دادی چي د ضروري امورو د تنظیم لپاره تعین شوي وي.

امامت صغری:

د اسلامي فقهي علماؤ له نظره امامت صغری په اصطلاح کښې عبارت دی له هغه امامت څخه چي د مقتدی او امام تر منځ په لمانځه کښې رابطه سره ټینګوي. همدارنګه د اصطلاحي تعریف په هکله ځیني څرګندوني نوري هم شته. امامت صغری عبارت دی د مقتدي پیروي کول په امام پسي په یوه برخه د لمانځه د برخو کښې^(۱)

همداراز شیخ علاؤ الدین حصکفي حنفي پدې هکله په خپل کتاب الدر المختار کښې امامت صغری داسي تعریف کړي: امامت صغری عبارت دی له نښلول د مقتدي د لمانځه په امام پسي په لسو شرطونو کښې دي:

- ۱ نیت د مقتدي دی په امام پسي.
- ۲ د مقتدي او امام د ځای یووالی دی.
- ۳ یووالی د لمانځه د امام او مقتدي دی.
- ۴ شرط دادی چي د امام لمونځ به صحیح وي د ښځینه ؤ د صف څخه به جدا وي (محاذات) به نوي.
- ۵ شرط دادی چي مقتدي به په امام باندي وړاندي نه وي.
- ۶ د مقتدي پوهېدل دی په حرکاتو د لمانځه کښې د امام په حال سره.

^۱ شیخ حسن بن علي اشو بنداي- نورالایضاح ۷۵ مخ حقانيه پېښور- ب - ت.

- ۷ علم د مقتدي دی په حال د امام سره چي عبارت له مقيم او مسافر څخه.
- ۸ شرط دادی چي مقتدي به شريك وي د لمانځه په ارکانو کښې له امام سره،
او داسي نـــــــــــــــور.^(۱)
- خو ليکن بيا هم د اسلامي فقهي علماء پدې هلکه ډول ډول نظرونه لري لکه څرنگه
چي شيخ علاؤالدين حصکفي د کشف الاستار په حاشيې لومړی تعريف ته
داسي اشاره کړې لکه څرنگه چي يوه برخه د تعريف د امامت شرطونه وو. ليکن
بيا هم نوموړي ياد شوي شرطونه د مقتدي لپاره بيان کړي خو هغه شرطونه چي د
امام لپاره دي هغه شپږ شرطونه دي چي داسي ئې بيانوي:
- ۱ شرط دادی چي امام به مسلمان وي.
 - ۲ شرط دادی چي امام به بالغ وي.
 - ۳ شرط دادی چي امام به عاقل وي.
 - ۴ شرط دادی چي امام به نارينه وي.
 - ۵ شرط دادی چي امام به قاري يعني د قرآن کریم لوستونکی وي.
 - ۶ شرط دادی چي امام به له عذرونو څخه جوړ وي.
- اميد لرم چي د ياد شوي بحث په هکله همدغه اندازه ليکنه بسوالی وکړي که څه
هم نظريات نور هم زيات دي ليکن هغه کوم چي د ضرورت وړ ؤ هغه ته مو مراجعه
وکړه او هغه مو راټول کړل. ^(۲)

^۱ علاؤالدين حصکفي- الدار المختار لومړی ټوک- ۸۲ مخ- دارالاشاعة العربية.

^۲ لومړنی مرجع- د کشف الاستار حاشيې - ۴-.

دامامت د صحت شرطونه

۱ اول شرط د امامت اسلام دی:

لومړنی شرط د صحت د امامت کولو څخه اسلام دی ځکه د ټولو علماؤ په اتفاق سره د کافر او مرتد شخص امامت نه صحیح کېږي، چي پدې هکله د یو شمېر علماؤ نظرونه هم لرو:

۱ د امام احمد بن حنبل [رح] مذهب: نوموړی عالم وائي که چېرې په یو شخص کښې ددې شک پیدا شو چي آیا دغه سړی مسلمان دی او که کافر او یا مثلاً ددې شک پیدا شو چي دا شخص نر ښځی دی او که جوړ سړی دی نو دا اداء کړی شوی لمونځ ئې صحیح دی او په مقتدیانو (قوم) د لمانځه اعاده او راگرځول نشته تر څو ئې چي صحیح کفر نوي ثابت شوی ځکه ددې دعوې دلیل دادی چي په ظاهر کښې دا شخص لمونځ کوي او خصوصاً بیا امامت کوي نو امامت او یا لمونځ کول د اسلام یوه لویه نښه ده او د ظاهر له پلوه د اندامونو جوړوالی هم پدې دلالت کوي دا معلومېږي چي دا شخص نر ښځی ندی خصوصاً هغه څوک چي د نارینه ؤ امامت کوي او که چېرې معلومه شوه چي دا سړی کافر دی، نو بیا پر خلکو د لمانځه اعاده (راگرځول) واجب دي- څرنگه چي ددې بحث څخه معلومېږي او دا خبره ترې ثابتېږي چي نن زمونږ د خلقیانو او کمونستانو امامت هم صحیح کېدای شي ځکه چي د ذکر شویو علماؤ دلیل لمونځ کول دي نو کمونستان هم فعلاً لمونځ کوي خو بیا هم ضرور نده چي کمونستان امامت وکړي ځکه چي د قوم نیت په اقتداء کولو کښې نه ورپسې صحیح کېږي او د مسلمانانو په وینو یې لاسونه سره دي، که څه هم د یو شخص په اسلام او کفر سره د لمانځه په خاطر حکم کېږي. لکه څرنگه چي

د پرتنيو علماؤ دليل هم پدې شان سره وو - که څه هم په دارالحرب کښي هم وي چي لمونځ کوي مسلمان ورته ويل کېږي او د ضرورت په وخت کښي ئې امامت کول هم جواز لري.^(۱)

خو ليکن افضله او بهتره نده کله چي ښه او جيد علماء موجود وي او ياد شوي ډول اشخاص د (قوم) امامت کوي.

۲- د امام شافعي رحمه الله عليه مذهب: امام شافعي [رح] پدې هکله وائي که چېري دا خبره د لمانځه د اداء کولو څخه وروسته ثابته شوه چي امام کافر، مرتد او يا نرښځی دی نو بيا په قوم سره د لمانځه راگرځول ضروري دي. ځکه چي ياد شوي خلک د امامت کولو مستحق ندي او د قوم لمونځ نه ورپسې صحيح کېږي.^۲

همدارنگه ددې نظرياتو په تائيد سره علامه الفقيه محمد طاهر البخاري په خپل کتاب خلاصة الفتوى کښي ليکلي:

وائي که چېري يو شخص د يو قوم يوه مياشت امامت وکړ او بياني وروسته وويل چي زه خو مجوسي وم نو داسې په اسلام سره مجبوره کېږي د نوموړي دا خبره صحيح کېږي چي ووائي د قوم لمونځ صحيح شو همدارنگه ئې وويل چي ما ستاسي يو څه وخت د بې اودسۍ په حال کښي امامت کړی دی ليکن دا خبره هم د نوموړي امام د قبول وړ ده ضروري ده چي قوم خپل لمونځ راوگرځوي - په همدې ډول پورتنۍ فقهي جزئيه د امام شافعي او امام احمد بن حنبل د مذهبونو تائيد جوړوي.^(۳)

^۱ وهبة زحيلي - فقه اسلامي وادلته - لومړی ټوک ۱۷۴ مخ حقانيه پېښور - ب- ت.

^۲ وهبة زحيلي - فقه اسلامي وادلته - لومړی ټوک ۱۷۴ مخ حقانيه پېښور - ب- ت.

^۳ محمد طاهر البخاري- مجموعه الفتوى - لومړی ټوک - ۴۶،۴۵ مخونه - جيبه کوټه - د چاپ کال ۱۳۹۷هـ ق.

۲. دوهم شرط د امامت کولو د سالم عقل درلودل دی:

په همدې توگه د امامت د صحت د شرطونو څخه عقل دی، ځکه چې د عقل په شتوالي د اسلامي فقهي ټول علماء اتفاق لری چې په لیوني (مجنون) پسي اقتداء کول جواز نلري او امامت ئې نه صحیح کېږي. ځکه د لېوني لمونځ د خپل ځان لپاره باطل دی- څرنگه چې د لېوني لمونځ د خپل ځان لپاره صحیح نه شو نو د قوم لپاره په طریقه اولی نه صحیح کېږي. که چېرې لېونتوب پداسې شکل سره وو چې ځینې وخت جوړ و او ځینې وخت لیونی و، نو پدې صورت کښې ورپسې صحیح کېږي- لیکن بیا هم کراهیت لري ځکه چې دا خو معلومه نده چې د لیونتوب حالت څه وخت ورباندي راځي کېدای شي چې د لمانځه په منځ کښې ورته راشي او لمونځ فاسد کړي او علت د صحت د لمانځه دادی چې اصل په انسان کښې جوړ والی دی او د مرض راگرځېدل عارض دی نو په عارضي شي سره (احتمال) لمونځ نه فاسدېږي نو بنا په همدې اساس د عقل شتون د امامت د صحت شرط وگرځېده، ددې څخه معلومه شوه چې تر څو یو شخص عاقل نوي اقتداء هم نه ورپسې صحیح کېږي. ^(۱)

۳. د امامت د صحت د شرطونو څخه دریم شرط بلوغ دی:

څرنگه چې بلوغ د امامت د صحت د شرطونو څخه یو شرط گڼل کېږي نو په همدې اساس اصلي ممیز یعنی دوړو کي هلك امامت هم نه صحیح کېږي چې په دې اړوند د علماء نظریات په لاندې ډول دي:

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - لومړی ټوک ۱۷۴ مخ حقانيه پېښور - ب- ت.

- ۱- جمهور علماء وائي چي د وړوګي هلك امامت د بالغ (كبير) شخص لپاره نه صحيح كېږي، كه فرض لمونځ وي او يا نفلي وي.
- ۲- امام اعظم ابو حنيفه [رح] هم د جمهور علماء سره موافق دی وائي چي د وړوګي هلك امامت كول د بالغ (كبير) شخص لپاره نه صحيح كېږي كه فرض لمونځونه وي او يا نفلي وي.
- ۳- امام مالك او امام احمد بن حنبل [رح] په مذهب د وړوګي هلك امامت كول د (كبير) شخص لپاره په فرض لمونځونو كېنې نه صحيح كېږي - ليكن په نفلي لمونځونو كېنې صحيح كېږي مثلاً لكه د تراويح - كسوف يا خسوف لمونځ وي پدې كېنې امامت كول صحيح دي او اقتداء كول ورپسي جواز لري.
- ځكه ددوی دليل د حضرت ابن مسعود او ابن عباس رضي الله تعالى عنهما حديثونه دي چي وائي:
- (**لا يؤم الغلام حتى يحتلم**)^(۱) يعني وړوګی هلك دي امامت نكوي تر څو چي بلوغ ته نوي رسېدلی، ځكه چي امامت د كمال حالت دی بلكي وړوګی هلك اهل د كمال نه دی.

4. امام شافعي (رح) پدې هكله وائي چي د بالغ (كبير) شخص اقتداء كول په وړوګي هلك (صغير) پسي جواز لري او اقتداء ئې ورپسي صحيح ده ځكه د نوموړي امام دليل پدې هكله د عمر بن سلمة حديث دی چي فرمائي [**أُمت علي رسول الله صلى الله عليه وسلم و انا الغلام ابن سبع سنين**)]^(۲).

¹ محمد بن علي شوكاني - نيل الاوطار - دريم ټوك ۲۰۳ مخ دار الجليل بيروت د چاپ كال ۱۹۷۳ م.

² محمد بن علي شوكاني - نيل الاوطار - دريم ټوك ۲۰۳ مخ - دار الجليل بيروت د چاپ كال ۱۹۷۳ م.

د عمر بن سلمه څخه روايت دی چې وائي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم امامت کاوه او زه اوه کلن هلك وم.

ليکن بيا هم نوموړی صاحب المذهب امام د يو شمېر نورو علماؤ نظر اخلي او ليکي چې د وړو کي هلك امامت کول د جماعت لپاره صحت لري خو کراهيت هم پکښې شته.

(4) د امام د صحت د شرطونو څخه نارينه والی دي:

کله چې مقتديان نارينه بنځينه او يا نرېنځي وي، خو کله چې نارينه والی د امامت لپاره شرط وگرځيدی بناء په همدې اساس د بنځي او يا نرېنځي امامت کول د نارينه و لپاره که فرض لمونځونه وي او يا نفلي وي، نه صحيح کېږي. چې پدې اړوند د ځينو علماؤ نظرونه را اخلو:

أ- د جمهورو علماؤ مذهب:

ياد شوي علماء پدې هکله داسي نظر لري چې که چېرې مقتديان بنځينه وي بيا نارينه والی ورته شرط ندی. بناءً د بنځي امامت کول د بنځينه و مقتديانو لپاره صحيح دی ځکه ددوي دليل د حضرت عائشې رضي الله تعالى عنها حديث دی چې هغي او ام سلمه (رضي الله تعالى عنهما) او عطاء روايت کړی فرمائي: **[ان المرأة تؤم النساء]** ⁽¹⁾. — ژباړه: بنځه امام د بنځينه و مقتديانو لپاره امامت کولای شي. همدارنگه په دارقطني کښې له ام ورقي رضي الله تعالى عنها څخه نقل شوی فرمائي: **[اذن لها ان تؤم نساء دارها]**. ⁽²⁾ — ژباړه: د حضرت ام ورقي څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم نوموړي ته اجازه ورکړه ترڅو د خپل کور د بنځو امامت وکړي. بناء په همدې اساس د ياد شويو حديثونو څخه اخیستنه

¹ محمد بن علي شوکاني — نيل الاوطار — دريم توك — ۲۰۲ مخ — دار الجيل بيروت د چاپ کال ۱۹۷۳ م

² محمد بن علي شوکاني — نيل الاوطار — دريم توك — ۲۰۱ مخ — دار الجيل بيروت د چاپ کال ۱۹۷۳ م

کېږي چي د بنځينه امام امامت کول د بنځينه مقتديانو لپاره صحيح دي جواز لري.

ب- امام شافعي رحمه الله عليه مذهب: امام شافعي رحمه الله پدې هکله وائي چي د بنځينه و مقتديانو امامت کول او بلکي د بنځو حاضرېدل جماعت ته پداسي حال کي چي امام نارينه وي مکروه والي نلري بلکي صحيح او مستحب (نېک) کار دی. امام به د بنځينه مقتديانو د صف په منع کښې درېږي.

ت- دامام احمد ابن حنبل (رح) مذهب: دامام احمد بن (رح) څخه پدې هکله دوه ډوله نظرې نقل شوي دي.

۱- د بنځينه و مقتديانو حاضرېدل مستحب دي او په همدې شان ئې امامت کول هم د بنځينه و مقتديانو لپاره مستحب دی.

۲- د بنځينه و مقتديانو جماعت ته حاضرېدل او يائي امامت کول غير مستحب دي^(۱).

خو دا حج نظر ئې لمړۍ شماره ده.

ث- دامام اعظم ابو حنيفه (رح) مذهب: د امام صاحب نظر پدې هکله دادی چي د بنځينه و مقتديانو جماعت ته حاضرېدل تنها غير د نارينه و څخه مکروه گڼي که څه هم د تراويح، خسوف، کسوف لمونځونو کښې وي، مکروه دی.

حکه د امام اعظم (رح) دليل پدې هکله دا حديث دی: [**صلوة المراءة في بيتها افضل من صلواتها في حجرتها و صلواتها في محذعها افضل من صلواتها في**

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم توك - ۱۷۵مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

بیتها ^(۱). ژباړه: د ښځو لمونځونه په کور کېنې غوره دي له هغه لمانځه څخه چې په حجر کېنې ئې کوي او د ښځې لمونځ په مخدع کېنې غوره دی له هغه لمانځه څخه چې په کور کېنې ئې کوي.

او بل دا چې د ښځو حاضرېدلو کېنې دوه ممنوعه شيان منځته راځي: یو دا چې د امام درېدل د ښځو د صف په منځ کېنې دا مکروه دی او یا خو وړاندې والی د امام په ښځینه و مقتدیانو سره راځي چې دا هم مکروه دی. نو بناء په همدې اساس په نارینه امام پسې لمونځ کول او یا جماعت ته حاضرېدل هم مکروه دي، له همدې کبله ئې اذان کول هم مکروه دي.

5. د امامت د صحت د شرطونو څخه پاکوالی دی له جنابت، بې اودسۍ او نورو نجاستونو څخه چې پدې اړوند د علماؤ نظریات په لاندې توگه لیکو:

أ- د جمهورو علماؤ مذهب: جمهور علماء پدې هکله داسې وائي چې دا ضروري خبره ده چې د بې اودسۍ یا نورو نجاستو څخه امام پاک وي که چېرې د امام په جامه یا بدن زیاته اندازه نجاست وي لمونځ ئې باطل دی که څه هم نوموړی امام چې امامت کوي خبروي او یا نوي خبر لمونځ ئې باطلېږي.

ب- د امام مالک (رح) مذهب: امام مالک رحمه الله علیه پدې اړوند وائي چې که چېرې ئې په قصد سره ځان بې اودسه کړی وي نو د امام او مقتدیانو دواړو لمونځونه باطلېږي. او که چېرې ئې په بې خبرۍ سره په جامه یا بدن نجاست وو او

¹ محمد بن علي شوکاني - نیل الاوطار - دریم توك - ۱۶۱مخ - دارالجيل بیروت د چاپ کال ۱۹۷۳م.

د لمانځه د خلاصون څخه وروسته پدې خبر شو لمونځ ئې صحيح دی. او که چاته معلومه شي چي امام بې اودسه او يا جنب دی په پسي ئې اقتداء له سره باطله ده.

خو که چيري امام پدې پوه شوی وی او که نه وي ليکن بيا هم د مقتديانو لمونځ ورپسي صحيح کېږي او دوي ته د جماعت د لمانځه ثواب ورکول کېږي - که څه هم امام شافعي او امام احمد ابن حنبل (رح) په لمانځه کنبې ورسره موافق ندي مثلاً که چيري وروسته پدې سره پوه شي چي امام بې اودسه دی او يا خو ئې په کاليو او بدن کنبې نجاست دی نو ضروري ده چي لمونځ راوگرځوي. ځکه چي د نوموړو علماؤ دليل د يوه حديث مضمون دی چي دوکتور وهبه صاحب په خپل کتاب فقه اسلامي کنبې نقل کړی وائي: په هغه وخت کنبې چي معذور (جنوب) شخص په يو قوم لمونځ اداء کړي نوموړی امام دي خپل لمونځ راوگرځوي او د قوم لمونځ صحيح شو^(۱).

ج- د امام شافعي (رح) مذهب: امام شافعي (رح) وائي چي اقتداء په هغه چا پسي وروسته نه صحيح کېږي چي په هغه د لمانځه اعاده يعني راگرځول واجب وي مثلاً لکه اودس لرونکی چي په تيمامه کونکي پسي اقتداء وکړي او يا هغه شخص چي په بدن يا جامه ئې نجاست وي ليکن د مينځلو څخه ئې هير شوي وي، ددې ډول اشخاصو د لمانځه راگرځول واجب دي.

6. د امام د صحت د شرطونو څخه حسن د قرائت او د لمانځه امرکان دي: چي پدې اړوند د علماؤ نظرونه په لاندې ټکيو کنبې ليکو.

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۶۱ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

ا- د جمهورو علماؤ مذهب:

جمهور علماء وائي د لمانځه ارکان په صحيح توگه اداء کوي او په بنائسته ډول قرآن کریم به لولي. ځکه غیر له دې شرطونو څخه امامت هم نه صحيح کېږي نو بناء په همدې اساس د قاري اقتداء په امي پسي نه صحيح کېږي. او د لمانځه راگرځول د قاري لپاره لازم دي. څرنگه چي په گونگ سړي پسي لمونځ نه صحيح کېږي – که څه هم خپل هم مثله سړي ورپسي اقتداء وکړي امامت کول ئې ورته نه صحيح کېږي.^(۱)

ب- د امام اعظم ابو حنيفه (رح) مذهب:

امام ابو حنيفه رح پدې هکله وائي چي اقتداء په خپل هم مثله شخص پسي جواز لري مگر درې کسان دي چي اقتداء د يوه په بل پسي نه صحيح کېږي:

1. د خنثی (نرېنځي) اقتداء کول په خپل مثل پسي نه صحيح کېږي.
 2. د مستحاضې اقتداء په خپل هم مثله پسي نه صحيح کېږي.
 3. په هغه ښځه پسي د نورو ښځو اقتداء نه صحيح کېږي چي خپل د عادت وخت ترې بې درکه شوی وي.
- ددې اشخاصو اقتداء په خپل هم مثله پسي نه صحيح کېږي.

ج- د امام مالک (رح) مذهب:

امام مالک (رح) پدې هکله وائي چي شرط په اقتدائ يا صحت د امامت کېنې دادی چي امام به د لمانځه په ارکانو قادر وي که چېرې د لمانځه د ارکانو څخه عاجز وي

¹ وهبه زحيلي – فقه اسلامي وادلته – دوهم ټوک – ۲۲ مخ – حقانيه پېښور – ب – ت.

که دا ارکان قولې وي لکه سورة فاتحه لوستل او يا فعلي وي لکه رکوع، سجده، قيام کول، نو اقتداء پدې صورت کښې نه صحيح کېږي - مگر بيا هم د هر هم مثله اقتداء په خپل مثل پسي صحيح کېږي غير د هغه استثني شوو خلکو څخه^(۱).

۷. د امامت د صحت د شرطونو څخه دادی چي امام به اشاره کونکی نه وي: همدارنگه د امام د روغتيا جوړوالی د امامت د صحت لپاره شرط گڼل کېږي، يعني امام به اشاره کونکي نه وي ځکه چي د جوړ سړي اقتداء په اشاره کونکي پسي نه صحيح کېږي. پداسي حال کښې چي مقتدی جوړ او امام معذوره وي يعني اشاره کونکی وي ځکه چي مقتدی په ټولو چارو کښې د امام تابع دي د امام د شان څخه دادی چي مستقل به وي ځکه امام د مقتدی ټول مسئولیتونه په غاړه لري. بالاخره د ټولو علماؤ اتفاق پدې سره دی هغه ضعف چي اشاره کول دي او هغه قوت چي استقلال د امام دی دواړه نه سره جمع کېږي. نو بناء په همدې اساس د جوړ سړي لمونځ په اشاره کونکي پسي نه صحيح کېږي.

۸. جوړوالی د عذر څخه د امامت د صحت د شرطونو څخه دی

ا- د امام اعظم ابو حنيفه او امام احمد بن حنبل (رحمات الله) مذهب پدې هکله داسي څرگند وني لري چي د امام جوړوالی د شرعي عذرونو څخه شرط دی بايد داسي شخص امامت وکړي چي دائمي معذور نه وي مثلاً لکه د پوزي څخه دائمي د ويني بهېدل، د باد جاري والی، د بولو جاري کېدل، ددې ډول اشخاصو امامت نه صحيح کېږي لیکن بيا هم دا حکم تر هغه خلکو پوري دی چي د جوړو خلکو امامت کوي.

¹ وهبة زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۷۷ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

که چېرې په خپل هم مثله پسي اقتداء وکړي او يا ئې امامت وکړي امامت ئې صحيح دی، ددې ډول مقتديانو اقتداء هم ورپسي صحيح کېږي. لیکن بیا هم شرط دادی پکښې چې د امام او مقتديانو عذرونه متحد يعني يو شان وي. نو که چېرې يې عذرونه مختلف وي، امامت او اقتداء ورپسي نه صحيح کېږي. د مثال په توگه ئې يادوم چې که چېرې هغه شخص چې بولي ئې جاري وي په هغه چا پسي وروسته اقتداء وکړي چې باد ئې جاري وي نو پدې صورت کښې امامت نه صحيح کېږي او لمونځ ئې د راگرځولو وړ بلکې واجب ده چې لمونځ راوگرځوي. ځکه چې د امام او مقتديانو عذرونه سره متحد ندي.

که چېرې د امام او مقتديانو عذرونه موافق وه امامت کول ئې جواز لري – يعني د معذورو مقتديانو لمونځ په معذور امام پسي صحيح دی شرط به داوي چې عذرونه ئې متحد وي^(۱).

ب- د امام مالک (رح) مذهب:

امام مالک (رح) وائي چې د امام جوړوالی له شرعي عذرونو څخه لکه د بولو جاريوالی يا د باد جاري والی، ددې ډول عذرونو څخه جوړوالی شرط گڼي. ځکه نوموړی وائي چې د هغه د شخص امامت مکروه دی چې صاحب العذر وي په نسبت د هغه شخص چې عذرونه لري.

ج- د امام شافعي (رح) مذهب:

امام شافعي (رح) د امام جوړوالی له شرعي عذرونو څخه شرط نه گڼي، پدې معنی چې امامت مکروه ندی چې امام شرعي عذرياً دائمي مريضی و لري ځکه نوموړی وائي چې په صاحب العذر امام پسي د جوړو مقتديانو لمونځ صحيح کېږي.

¹ وهبه زحيلي – فقه اسلامي وادلته – دوهم ټوک – ۱۷۹ مخ – حقانيه پېښور – ب – ت.

۹. د امامت د صحت د شرطونو څخه د امام د ژبي مروغوالی دی چې هر حرف د ټولو صفتونو سره په خپل مخرج کښې اداء کړي. چې پدې اړوند د علماؤ نظرونه په لاندې ټکیو کښې لیکو:

1. د جمهورو علماؤ مذهب: جمهور علماء پدې هکله وائي چې د امام د ژبي جوړوالی ضروري شرط دی لیکن د هغه شخص امامت چې تکرار د حروفو کوي مثلاً تاء یا فاء لولي، جواز لري او اقتداء ورپسې صحیح ده. که څه هم د خپل هم مثله امامت ونکړي بلکې د نورو اشخاصو لپاره هم جواز لري، خو بیا هم پدې صورت کې ئې لمونځ مکروه کېږي – لیکن دا نظریه د جمهورو علماؤ ده خو امام ابو حنیفه (رح) ورسره موافقت نلري¹.
څرنگه چې د امامت د صحت شرطونه مویاد کړل خو یو شمېر نور شرطونه دي چې هغه په داخل د مذهبونو کښې دي مثلاً د یو مذهب پدې موافقه وي او بل مذهب ورسره مخالف وي، سره له دې چې په لومړنیو شرطونو کښې اراء او نظرې د مذاهبنو ذکر شوي لیکن بیا هم دا هغه شرطونه دي چې د ځینو مذهبونو پرې موافقه وي او ځینو مذهبونو موافقه ورسره نوي مثلاً په مخالف المذهب پسې اقتداء کول.

أ- د امام شافعي او ابو حنیفه په مذهب سره شرط دادی چې امام او مقتدي به دواړه د یوه مذهب پیروان وي که چېرې د امام ابو حنیفه د مذهب پیروان په امام شافعي مذهبي پیروان پسې اقتداء وکړي او پدې حال کې ددې امام څخه وینه وبهږي او اودس ونه کړي او یا مثلاً شافعي مذهبي په حنفي مذهبي پسې

¹ وهبة زحيلي – فقه اسلامي وادلته – دوهم ټوک – ۱۹۰ مخ – حقانيه پېښور – ب – ت.

اقتداء وکړي نو پدې صورت کي د مقتدي لمونځ باطلېږي ځکه پدې سره چي د مقتدي د خپل مذهب په قواعدو سره د امام لمونځ باطل گڼي نو بناء په همدې اساس په عمومي احکامو او قواعدو کښې د مخالف في المذهب امامت نه صحيح کېږي.

خو امام ابو حنيفه رحمه الله عليه وائي چي په امام شافعي مذهبي مقلد پسي اقتداء کول مکروه دي او امام شافعي (رح) وائي په شافعي مذهبي مقلد امام پسي اقتداء کول بهتره دي نه په حنفي مذهبي او يا نورو مذهبونو پسي يعني هغه څوک چي د لمانځه په ځينو رکنونو او شرطونو سره معتقد نه وي.

ب- امام مالک او احمد بن حنبل (رح) وائي: کوم شی چي د لمانځه په صحت کښې شرط وي په هغه شي کښې اعتبار د امام مذهب ته ورکول کېږي، مثلاً که چيري مالکي مذهبي په حنفي مذهبي - او يا حنفي مذهبي په شافعي مذهبي پسي اقتداء وکړي نو په اوداسه کښې به ټول سرنه مسح کوي ځکه د ټول سر مسح کول شرط ندی نو بناء په همدې دليل سره د ياد شويو علماؤ په نظر په ياد شويو صورتونو کښې د مقتدي لمونځ صحيح کېږي ځکه د امام د لمانځه په صحت سره په خپل مذهب کښې هغه شی چي شرط وي د مقتدي د لمانځه په صحت کښې نو پدې صورت کښې اعتبار د مقتدي په مذهب سره دی مثلاً لکه مالکي مذهبي او يا حنفي مذهبي چي په داسي حال کښې اقتداء وکړي چي شافعي مذهبي امام نفلي لمونځ کوي نو پدې صورت کښې د مقتدي لمونځ باطل دی ځکه چي د فرض لمانځه اداء کونکی په نفل کونکي پسي د امام مالک او احمد بن حنبل (رح) په مذهب اقتداء باطله ده ځکه د اقتداء د شرطونو څخه

يو شرط د امام او مقتدي د لمانځه يووالی دی يعنې د هغه امام امامت کول د مقتديانو په نسبت صحيح دي چي لمونځ ئې يو وي.

او د هغه مقتدي لمونځ په يو امام پسي صحيح کېږي چي ددوي لمونځ يو وي. بلکي پدې ډول اقتداء او امامت د صحت حکم ورکول کېږي او کوم شرعي نواقص نه ورته راجع کېږي^(۱).

2. د امام احمد بن حنبل (رح) په مذهب د امام شرط دادی چي عادل به وي. امام احمد بن حنبل (رح) وائي چي د فاسق شخص امامت کول نه صحيح کېږي يعنې هغه امام چي د لويو گناهونو مرتکب شوی وي او يا په وړو گناهونو دوام کوي ددې ډول اشخاصو امامت نه صحيح کېږي - که څه هم په خپل هم مثله پسي اقتداء وکړي بيا هم نه صحيح کېږي. که چېرې يو څوک په فاسق سړي پسي اقتداء وکړي نو په مقتدي د لمانځه راگرځول ضرور بلکي واجب دي.

ځکه پدې شرط د نوموړي امام په مذهب کېنې د اقتداء صحت راځي چي امام عادل وي.

نوموړي امام وائي په داسي صورت کېنې چي د جمعي او عيدونو لمونځ تيار وي او امام موجود نه وي او امام ته ضرورت پيدا شي نو پدې صورت د فاسق شخص امامت کول جواز لري او اقتداء ورپسي صحيح کېږي.

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۸۱ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

که چېرې عادل امام پیدا شو نو هغه باید امامت وکړي ځکه د متقي او عادل امام په امامت کولو سره د جمعې زیاتوالی راځي او د خلکو نفرت لري کېږي او د راتلونکو لمونځونو لپاره په جمع سره شوق ورته پیدا کېږي.

خو امام مالک (رح) پدې اړوند وائي د امام عدالت شرط دی د فسق او یا نورو منهیاتو څخه به ئې ځان ساتلی وي خو هغه فسق چې د لمانځه تر امورو پورې متعلق وي مثلاً لکه څوک چې د لمانځه د فرضونو یا شرطونو د اداء په هکله سستي کوي او یا مثلاً غیر د اوداسه څخه لمونځ کوي.

که چېرې د امام فسق د لمانځه تر امورو پورې تړلی نه وي مثلاً کله چې امام زاني یا شراب خوړونکي وي امامت ئې صحیح کېږي بلکې مکروه والی لري – چې همدا د رائج مذهب قول دی. همداراز دوکتور وهبه زحیلي هم ددې مذهب په رجحان سره تائید کړی^(۱).

3. د امام مالک، امام اعظم ابو حنیفه او امام احمد بن حنبل (رحمهم الله) د ټولو مذاهبو شرط دادی چې امام به د لمانځه راځړوونکی نه وی: پدې هکله د ذکر شوو علماؤ نظر دادی چې په لمانځه راځړوونکي امام پسي دوختي لمانځه اداء کونکي يعني پداسي صورت کښې چې امام د قضاء شوي لمانځه (اعاده) کوي او د وختي لمانځه اداء کونکي مقتدي اقتداء ورپسي نه صحیح کېږي، ځکه د لمانځه راځړوونکي لمونځ په نفلي لمانځه کښې حسابېږي او د فرضي لمانځه اداء کونکي اقتداء په نفل کوونکي پسي د وروسته نه صحیح

¹ وهبه زحیلي – فقه اسلامي وادلته – دوهم ټوک – ۱۸۲ مخ – حقانيه پېښور – ب – ت.

کېږي - بلکي یو بل مهم او ضروري شرط پدې اړوند دادی کله چي کوم شخص د یوه قوم امامت کوي د لمانځه د شرطونو او ارکانو په کیفیت باید عالم وي مثلاً لکه اودس کول یا وخت پېژندنه او داسي نور.

د امامت مکروهات او هغه اشخاص چي امامت یې مکروه دی

۱- د فاسق سړي امامت مکروه دی:

د فاسق سړي که څه هم د خپل هم مثله امامت وکړي هم امامت یې مکروه دي. همدغه نظریه د مالکیه وو او شافعیه وو او حنابلہ وو علماء وو ده دوي وائي چي په فاسق امام پسي لمونځ مکروه دی ځکه چي په دیني امورو کښي غور نکوي نو بناءً په همدې دلیل امامت یې هم مکروه دی خو لیکن بیا هم د امام احمد بن حنبل (رح) په مذهب د جمعي او عید لمونځ ترې استثني کړی وائي چي پدې لمونځو کي ئې امامت صحیح کېږي پدې شرط چي ضرورت ولیدل شي او عادل امام نوي.

امام اعظم ابو حنيفه (رح) مذهب پدې هکله وائي د فاسق امامت کول د خپل هم مثله لپاره صحيح کېږي يعني که چېرې يې همدغه شان فاسق امامت وکړ جواز لري او د نورو خلکو لپاره جواز نلري او امامت ئې د هغوي لپاره مکروه دی.

د مکروه والي دليل ئې چې د فاسق امام امامت کول مکروه دی دا حديث د پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) دی چې ابن ماجه د حضرت جابر (رض) د رسول الله (ص) څخه روايت کړی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائي: **[لاتؤ من امرأة رجلاً و لا اعرابي مهاجراً ولا يؤ من فاجر مؤمناً الا ان يقهره بسلطان يخاف سيفيه او سوطه]** ^(۱)

ژباړه: امامت دي نه کوي بنځينه د نارينه وو او امامت دي نه کوي اعرابي د مهاجرينو او امامت دي نه کوي فاجر او فاسق شخص د مؤمن سړي مگر خو بيا هم په هغه وخت کښي يې کولاي شي چې د توري او قمچين څخه ئې وېرېږي. دائې دليل د کراهيت دی اما کوم صحت د امامت دی هغه خو صحيح کېږي ځکه هغه حديث چې شيخانو روايت کړي هغه د لمانځه په صحت سره دليل دي. **[ان ابن عمر کان يصلي خلف الحجاج] او [صلو خلف کل برو فاجر]** ^۲

ژباړه: ابن عمر رضی الله تعالی عنه په حجاج بن يوسف پسي لمونځ او اقتداء کوله او په همدې توگه ئې داسي روايت کړی چې ستاسي لمونځ او اقتداء وکړي په هر فاسق او فاجر پسي.

^۱ محمد بن علي شوکاني - نيل الاوطار - دريم توك ۱۹۹ مه ص دار الجيل بيروت د چاپ كال ۱۹۷۳

^۲ محمد بن علي شوکاني - نيل الاوطار - دريم توك ۱۹۹ مه ص دار الجيل بيروت د چاپ كال ۱۹۷۳

همدغه راز د فاسق او مبتدع د امامت کولو په هکله شيخ سيد سابق (رح) په خپل کتاب فقه السنة کښې ليکي چي همدې دليل سره د علماءو نظر هم زيات موافقت لري دادی چي وائي هر هغه څوک چي لمونځ ئې په انفرادي توگه يعني د ځان لپاره صحيح شي د نورو خلکو لپاره يې هم لمونځ صحيح کېږي خو بيا هم ددې دليل سره سره د اسلامي فقهي علماءو د فاسق او مبتدع امامت مکروه کښې ځکه هغه حدېث چي ابو داؤد او ابن حبان له سائب بن خلاد څخه روايت کړی چي يو شخص د يوه قوم امامت کاوه او د قبلې شريفې طرفته ئې لاړي تو کولې او رسول الله (صلي الله تعالى عليه وسلم) ورته وکتل نو رسول الله صلی الله عليه وسلم و فرمائيل: [لا يصلي لكم]⁽¹⁾

ژباړه: دا شخص دي ستاسي امامت نکوي په هغه وخت کي چي دې شخص د امامت کولو اراده وکړه او غوښتل يې چي امامت وکړي نوموړی (امام) ئې له امامت څخه منع کړ او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په امر ئې خبر کړ. نوموړی (امام) رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ورغي او دا جريان ئې ورته بيان کړ نو رسول الله صلی الله عليه وسلم په جواب کي ورته وويل هو ما امر کړی ځکه چي تا خداى (ج) او رسول الله (ص) ته ضرر رسولی دی او نالائق کار دي کړی، بناء په همدې دليل د اسلامي فقهي علماء د فاسق او مبتدع شخص امامت مکروه گڼي⁽²⁾.

۲ - د بدعت کونکي امامت مکروه دی:

¹ محمد بن علي شوکاني - نيل الاوطار - دريم توك ۱۹۹ مه ص دار الجبل بيروت د چاپ کال ۱۹۷۳ م
² شيخ سيد سابق - فقه السنة - لومړي توك ۲۰۱ مخ - دار الفکر - د چاپ کال ۱۴۰۳، څلورم چاپ.

د مبتدع يا بدعت کونکي امامت د اسلامي فقهي علماء مکروه گڼي ليکن هغه بدعت کونکي چي پدې بدعت سره کافر نه گڼل کېږي، مثلاً لکه فاسق خو د فاسق څخه څه بڼه دی. مبتدع يا په دين کي د نوي کار پيدا کونکی هغه شخص ته ويل کېږي چي دده عقیده د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه خلاف وي. دا خلاف ئې په قصد سره نه بلکي د سهوي له کبله وي خو که چېرې مبتدع د دين د بدهي او ضروري امورو څخه منکر سي نو کافر گڼل کېږي. لکه خدای (ج) ته د جسم ثابتول يا لکه د رسول الله صلى الله عليه وسلم او ابو بکر صديق (رضی الله تعالی عنه) له ملگرتيا څخه انکار کول او حال داچي دا په قطعي نصوصو سره ثابت شوی [اذا **يقول لصاحبه**] هغه وخت چي رسول الله وويل ابو بکر صديق رضی الله تعالی عنه ته وويل چي مه غمجن کېږه خدای (ج) له موږ سره دی نو چي لدې ډول صريحي نصوصو او دلائلو څخه منکر شوی وي يو د اسلامي فقهي د ټولو علماؤ په اتفاق سره ددې ډول مبتدع امامت کول نه صحيح کېږي¹.

3. د پانده امامت مکروه دی:

د امام اعظم ابو حنيفه، امام مالک او امام احمد بن حنبل (رحمها الله) په مذاهبو د پانده امامت مکروه دي خو ليکن دا کراهيت ئې تنزيهي دی نه تحريمي، ځکه چي پوند د نجاست څخه ځان نشي ساتلی خو بيا هم امام ابو حنيفه (رح) يو صورت ترې استثنی کړی. هغه حالت دا دي چي پوند شخص اعلم د قوم وي، يعني په ټول قوم عالم وي بيا ئې امامت کول ندي مکروه او د امام شافعي (رح) په مذهب د پانده امامت صحيح دی - او جواز ئې ورته ورکړی بدون د مکروه والې څخه،

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک ۱۸۷ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

ځکه چې پوند شخص ئې په جوړ (دسترگو خاوند) ورقياس کړې بڼه د پانده شخص امامت صحيح دي ځکه د نوموړي امام د مذهب دليل دادې چې پوند شخص په امامت کي ډير خاشع، عاجز او متضرع وي نو ځکه ئې امامت صحيح دی. نوموړې امام زياتوي چې د پانده امامت د ټولو علماؤ په نظر صحيح دی دليل ئې د ابن عباس (رضی الله تعالی عنه) صحيح حديث رانقل شوی چې فرمائي: **[ان النبي صلى الله عليه وسلم استخلف ابن ام مكتوم يؤم الناس وهو اعمى¹]**

ژباړه: حضرت آبن عباس رضي الله تعالی عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه نقل کوي وائي چې رسول الله (ص) به ابن ام مکتوم خليفه گرځاوه په لمانځه کښې نوموړي به په خلکو امامت کاوه حال داچې دی پوند ؤ. ځکه پوند والی داسي يوه خاصه ده چې د لمانځه افعال او يا مثلاً د لمانځه شرطونه هيڅ نه پرې گډوډ کېږي دا پوند د (فاقد الشم) سره مشابهت لري. نو فاقد الشم يعني ورکونکی د څراغ جوړ سړي دي اقتداء ورپسي صحيح ده. بڼه په همدې اساس په پانده پسي هم اقتداء صحيح ده - همدارنگه پوند، بې سترگو، اعمی (شب کور) يا هغه شخص چې د شپې له طرفه څه نه ويني د جوړ سړي په حکم کي دی او امامت کول ئې صحيح دي نو پوند هم د هغه په حکم کي دي. همدارنگه ئې گونگ هم په پانده باندي ورقياس کړی او د هغه په حکم کي دی ليکن د حنبله وو مذهب پکښي داده چې امامت کول ئې صحيح کېږي، همدارنگه قاضي ابو علي پدې هکله وائي چې (قطع الیدین) هغه شخص چې لاسونه ئې قطع شوي وي ددې شخص امامت هم صحيح کښي دا په يوه روايت کي وائي او په بل روايت کي وائي

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي ادلته - دوهم ټوک ۱۸۷ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت - .

چي د قطع الیدین امامت نه صحیح کېږي او همدارنگه یې قطع الرجلین - یعنی هغه شخص چي دواړي پښې ئې قطع شوي وي امامت ئې نه صحیح کېږي.^(۱)

4. د هغه شخص امامت مکروه دی چي خلک پرې راضي نوي:
د هغه شخص امامت مکروه دی چي خلک پرې راضي نوي او یا ورته د کراهیت په سترګه گوري بلکي دا کراهیت د احنافو په مذهب سره مکروه تحریمي دی ځکه حدیث د رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چي فرمائي **[لا يقبل الله صلوة من تقدم قوماً و هم له کارهون]**^(۲)

ژباړه: نه قبولوي خدای (ج) د هغه شخص لمونځ چي دی د یوه قوم امامت کوي او خلک پرې راضي نه وي.

همدارنگه پدې هکله له ابی امامه (رض) څخه روایت شوی دی چي فرمائي: **[ثلاثة لا تجاوز صلواتهم اذانهم و امام قوم و هم له کارهون]**^(۳)

ژباړه: له ابی امامه (رض) څخه روایت شوی دی وائي چي: درې کسان دي چي ددوي لمونځونه نه قبولېږي چي د هغو له شمېرې څخه هغه امام دی چي د قوم خوښ نه وي. او همدارنگه پدې هکله استاذ الفقهاء الامام قاضي خان الحسن بن منصور په خپل کتاب کښې لیکلي دي چي که چېرې یو شخص د یوه قوم امامت وکړي خو پداسي حال کښې چي قوم ددې شخص په امامت راضي نه وي، نو که

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي ادلته - دوهم ټوك ۱۸۸ مخ - حقايقه پېښور - ب - ت - .

² سليمان ابن شعيب - ابی داود - دوهم ټوك - ۸۸ مخ - الداعيه پېښور - ب - ت - .

³ محمد ابن علي شوکاني -

چېرې ئې دغه کراهیت گڼل د فساد له وجهې څخه وي او يا پداسې وجه وي چې قوم ئې په امامت سره غوره وي په نسبت ددي امام سره کېدای شي پدې وجه سره پدې امام ناراضي وي. او که چېرې دا شخص (امام) چې امامت ددې قوم کوي په امامت سره حق او غوره وي ددې شخص امامت مکروه نه گڼل کېږي ځکه چې د جاهل او فاسق سړي دا خاصیت دی چې د علماؤ سره جوړ نه راځي.¹

5. د لمانځه اوږدوالي په قوم مکروه دی داسې چې دا اوږدوالی د نسبت تر اندازې ازيات وي چې په قرائت او يا نور ذکر وکړي کښلیکن دا مکروهوالی د احنافو علماؤ په مذهب تحریمي دی که چېرې قوم نه وي پرې راضي.

۲- د امام شافعي او امام احمد بن حنبل (رحمهما لله) مذهب:

امام شافعي او امام احمد بن حنبل (رحمهما لله) مذهب هم اوږدوالی د لمانځه يا جماعت په قوم مکروه گڼي لیکن حالت د رضائیت ئې ترې استثنی کړی دی. د جماعت په لمانځه کې پداسې حال کې چې یو شمېر محدود مقتدیان او د هغوي شوق هم دې ته وي چې امام باید زیات قرائت په لمانځه کې ووايي مکروه نه گڼل کېږي، صحیح دی. خو اوږدوالی د قرائت مستحب دی دلیل د هغه علماؤ چې اوږدوالی په لمانځه کې مکروه گڼي د ابی هريره (رض) حدیث دی چې د حضرت پیغمبر (ص) څخه نقل کوي - رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائي: **[اذا صلي**

¹ حسن بن منصور - قاضیخان - لومړي ټوک - ۴۵ مخ حقانیه پېښور.

احد کم بالناس فالیخفف فان فیهم الضعیف والسقیم والكبیر فاذا صلی لنفسه
فلیطول ماشاء^(۱)

ژباړه: ابي هريره رضي الله تعالى عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه روايت کوي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي: په هغه وخت کښي چي يو له تاسي څخه امامت کوي په خلکو سپکوالی او تخفیف دي کوي ځکه پدوي کښي به ضعیف او مریض او کبیر يعني د زیات عمر خاوند به وي او په هغه وخت کي چي یوازي لمونځ کوي یو شخص نو اوږدوالی دي پکښي کوي په هغه اندازه چي څومره ئي خوښه او اراده شي مفهوم او مطلب ددې حدیث دادی چي لنډوالی دي کوي امام په قوم سره خو سره له پوره والي د تسبیح او یا نور جزونه د لمانځه کښي - همدارنگه پدې رابطه لیکي چي تخفیف د امام په قوم سره مستحب دی او یو حدیث پدې هکله چي شیخان د انس (رض) روايت کړی فرمائي: [ماصلیت
خلف امام قط أ خف صلوة ولا اتم صلوة من النبي صلى الله عليه وسلم]^(۲)

حضرت انس (رض) فرمائي چي ما لمونځ ندی کړي په هیڅ یوه امام پسي چي ډیر سپک (خف) او ډیر پوره په ټولو رکتونو او شرطونو سره وي غیر د حضرت رسول الله صلي الله عليه وسلم د لمانځه څخه همدارنگه ابو عمر بن عبد الله لیکي د هر امام لپاره یو امر شته چي په هغي سره اتفاق شوي چي د امام تخفیف په قوم سره مستحب دی لیکن پداسي اندازه تخفیف او سپکوالی چي د لمانځه په اصلي رکتونو، شرطونو او یا نورو ذکرانو کښي کمبود رانه ولي که چيري کمبود او

^۱ محمد بن اسماعیل البخاري - لمړی ټوک ۹۷ مخ - قدیمی کتابخانه ارام بازار د چاپ کال ۱۹۳۸م.

^۲ امام مسلم - صحیح المسلم - اول ټوک ۱۸۸مخ - اکرمیه پېښور - د چاپ کال ۱۳۴۹هـ.ل.

نقصان راولي نو لمونځ نه صحيح کېږي. وروسته وائي چي پدې اړوند د اسلامي فقهي د علماؤ تر منځ هيڅ اختلاف نشته چي په قمخ تخفيف کول په لمانځه کېنې مستحب دي..^(۱)

6. په لمانځه کېنې د امام انتظار د مقتديانو لپاره چي اقتداء ورپسي وکړي مکروه گڼل کېږي:
۱- د جمهورو علماؤ مذهب:

د جمهورو علماؤ په نظر په لمانځه کېنې دننه د امام انتظار کول د نورو خلکو لپاره مکروه دی مثلاً امام په لمانځه کي داخل دي او د نور خلکو اواز ئې واورېدی نو امام انتظار ورته وکړي ترڅو دغه خلک لمونځ ورسره ونيسي ځکه د امام انتظار کول د مقتديانو لپاره په عبادت کېنې شريکوالی دی دا جواز نلري او کراهيت منځته راوړي لدې کبله چي د لمونځ کوونکو څخه مشقت او تکليف رفع شي. هغه څوک چي د امام سره د لمانځه د اول سره څخه شريک وي ډېر حق لري په نسبت د هغه خلکو چي هغه د لمانځه څخه خارج يا وتلي وي او امام ورته انتظار کوي.

۲- د امام شافعي (رح) مذهب:

امام شافعي (رح) پدې هکله ليکي چي د امام انتظار کول مقتديانو ته د لمانځه د نيولو لپاره مستحب دی، پداسي حال کي چي د امام اراده داوي چي داخلک راشي

¹ شيخ سيد سابق فقه السنة - لومړی ټوک - ۱۹۵ مخ - دارالفکر - د چاپ کال ۱۴۰۳ ه ق - څلورم چاپ.

او په ده پسي وروسته اقتداء وكړي. كه په قيام، ركوع او يا دوهمه قعده كښي امام ناست وي نو د مقتديانو لپاره انتظار وكړي ترڅو جماعت ورسره ونيسي خو بيا هم پدې شرط سره چي انتظار كول ډير زيات نشي.

مثلاً كه چيري انتظار په ټول لمانځه سره وسي نو په هغي كي به ئي اثر ښكاره نشي البته دا خبره هم ثابته ده چي رسول الله (صلى الله عليه وسلم) به انتظار كاوه او لومړي ركعت به ئي دومره اندازه اوږد كړي د پښو اواز ئي اورېدل كېده او همدارنگه رسول الله (صلى الله عليه وسلم) جماعت كولو ته هم انتظار كاوه - اول انتظار د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) په صلوٰه خوف كښي وو ترڅو هغه دوهمه طائفه د خلكو لمونځ ورسره ونسي. بيا هم ابن قدامة الحنبلي الشافعية او قاضي له حنابله و څخه خپل نظر پدې هكله داسي څرگندوي: وائي چي په لمانځه كي د امام انتظار كول د مقتديانو لپاره (جائز) خو مستحب ندی او طبعي خبره ده چي د علم خاوندانو، فقهاؤ، محدثينو علماؤ لپاره معمولاً انتظار كول كېږي.⁽¹⁾

همدارنگه پدې هكله شيخ سيد سابق (رح) په خپل كتاب فقه السنة كښي ليكلي: چي د امام انتظار كول د قوم اړوند ددې لپاره چي مقتديان جماعت ونيسي مستحب دې ځكه د ابي سعيد څخه حديث نقل شوی چي فرمائي: **[لقد كانت الصلوة تقام فيذهب الذاهب الى البيقع فيقضى حاجته ثم يتوضأ ثم ياتني والرسول الله صلى الله عليه وسلم في الركعة الاولى فما يطولها]**⁽²⁾

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ۱۹۰ مخ - حقاينه پېښور - ب - ت.
² شوكاني محمد ابن علي - نيل الاوطار دريم ټوك - ۱۶۹ مخ - دار الجيل بيروت دچاپ كال ۱۹۷۳.

ژباړه: حضرت ابي سعيد رضي الله تعالى عنه فرمائي چي لمونځ ودریده نو پس تلونکي شخص به بيقع ته تللو او هلته به ئې حاجت پوره کاوه بيا به ئې اودس کولو کله به چي راغلی رسول الله صلى الله عليه وسلم به په لومړي رکعت کي وو او تر دې وخت ه پوري به ئې اوږد کړې ؤ نو بناء په همدې اساس د امام انتظار کول د مقتديانو لپاره مستحب دی ځکه چي پدې کښې د جماعت زیاتوالی راځي او ټول خلک د جماعت په لمانځه کي شریک کېږي.

7. دهغه امام امت مکروه دی چي (کثیر اللحن) وي :

يعني دومره اندازه لحن کوي چي معنی ته په صریح ډول سره تغیر نه ورځي لکه لفظ د (الحمد لله رب العالمين) مثلاً لکه د (د) حرف ته جر ورکول او يا حرف ها (ه) ته نصب ورکول او يا حرف باء (ب) ته د (رب) نصب ورکول او داسي نور البته امامت ئې په هغه چا صحيح کېږي چي هغه کثیر اللحن نه وي ځکه نوموړي شخص په فرض قراءت سره اداء کړیده بيا هم مکروه والی لري، لکه څرنگه چي د اصلي متن حکم هم داسي دی.

8. دهغه شخص امامت مکروه دی چي د ځينو حروفو په اداء کښې فصاحت ونه لري لکه د ضاد (ض) يا قاف (ق) حروف د جمهورو علماؤ په نظر غیر د احنافو څخه. که عربي وي او يا عجمي امامت ئې صحيح دی ځکه چي دوي دا حرفونه اداء کولای شي خو بيا هم مکروه والی لري.⁽¹⁾

9. دا عراقي امامت مکروه دی: هغه شخص چي په صحراگانو کي کي ژوند کوي ولو که په سفر او يا اقامت کښي وي هم امامت ئې مکروه دی لېکن بيا هم د

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۹۰ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

خپل هم مثله لپاره صحيح كېږي. چي په دې هكله امام اعظم ابو حنيفه (رح) د تركمنو - كرديانو، عامي - ټول د اعرابو په جمع كې راوستلي دي نو څرنگه چي د اعرابيانو امامت مكروه دی نو همدارنگه د ياد شويو خلكو امامت هم مكروه دی ځكه علت د مكروهوالي د امات ئې دادی چي په دوي كي جهل زيات وي نو جاهل شخص كه اعرابي وي او يا حضري امامت يې مكروه دی خو پداسي حال كي چي عالم شخص موجود وي امام احمد بن حنبل (رح) وايي چي د اعرابي شخص امامت باك نلري او امامت يې صحيح كېږي خو ليكن د ضرورت په دې ديني علومو كي به مهارت لري يعني ديني تعليم به يې كړی وي.

10. د امام درېدل په لوړځاي كي له مقتديانو څخه لمونځ مكروه كوي د يوه گز په اندازه او يا زيات له يوه گز څخه چي وي كېدای شي چي پدې هكله به ان شاء الله په راتلونكي فصل كي په مفصل ډول سره معلومات تر لاسه كړو.

11. د ولد الزنا (حرامي) امات مكروه دی:

ا- جمهور علماء غير د حنابلې وڅخه د ولد الزنا يا حرامي امامت كول د نوموړو خلكو لپاره مكروه گڼي، دا پداسي صورت كي چي نور خلك موجود وي او حرامي امامت كوي ځكه چي د امامت د مكروهوالي علت ئې دای چي د ولد الزنا يا حرامي خو پلار نشته چي ديني علم ورزده كړي او د دين بنودنه ورته و كړي نو په هدي خاطر نوموړی جاهل پاتي كېږي او داچي د خلكو نفرت هم ترې كېږي، بناءً د ولد الزنا امامت مكروه دی.

ب- احناف علماء پدې هكله خپل نظر داسي څرگندوي: پداسي حال كي چي د ولد الزنا يا حرامي امامت كول مكروه دي خو كه چېري متقي او پرهېزگاره عالم

ورځه جوړ شوی وي نو امامت کول یې صحیح او جواز لري، ځکه چې د امامت مکروه والی د ځینو نیمګړتیاو له کبله دي نه د ولد الزناء د ذات په خاطر.

ج- امام مالک (رح) وایي: که چېرې د دائمي یا همېشه لپاره امام وي نو امامت کول ئې مکروه دي او که په ځینو ځایونو کې امامت وکړي نو بیا صحیح او جائز دی بدون له مکروهوالي څخه.

د- امام شافعي (رح) وایي: چې د ولد زنا امامت د خپل هم مثله لپاره صحیح کېږي، او د نورو خلکو لپاره مکروه دی.¹

څرنګه چې مو په لومړنیو شمارو کې هغه مکروهات یاد کړل چې د ټولو علماؤ مذاهب پکښې ذکر شوي وو. اوس دلته د امامت یو شمېر نور مکروهات دي چې په ځانګړې توګه د مذهبونو نظرونه پکښې راغلي دي او د یوه خاص مذهب څخه نمایندګي کوي مثلاً:

1. د امام اعظم ابو حنیفه (رح) مذهب:

پدې ځای کې هغه شیان ذکر شوي چې د لومړنیو شمارو سره یو څه توپیر لري هغه دا چې د امام صاحب په نظر د (امرد) واره هلکان یعنې لغړزني امامت کول مکروه تنزیهي ګڼي - که څه هم په ټول قوم کې عالم وي بیا یې هم امامت مکروه دی - پداسې صورت کې چې ددې هلك په امامت کولو سره وېره منځته راځي. مثلاً لکه د شهوت په نظر ورته کتل - که د فتنې وېره نوي نو بیا ئې امامت صحیح او

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۹۱ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

کراهیت نلري چي صحيح قول همدغه دی. همدارنگه د (سفیه) يعني هغه شخص امامت مکروه دی چي تصرفات يې د عقل په مقتضی او په شریعت نوي برابر امامت کول يې مکروه دي. همداراز د فلج سوی شخص هم امامت مکروه دی – همدارنگه د برگ (پیس) مرض، مجذوم، مجبوب او هغه چا چي بولي په پیچکاري ترې خارجوي همدارنگه د کورې يعني هغه کورې چي په ځینو پښو سره درېدلای سي چي لاس يې غوڅ وي – د شرابو څښونکی، سود خوړونکی، او نمیم يعني هغه شخص چي د خلکو ترمنځ د فساد د تیت او افشاء کولو لپاره خبري وړي، ریا کار (يعني هغه ریا کار چي قصد يې داوي چي خلگ يې وويني، متصنع يعني هغه څوک چي يو نوع تکلف تېروي د عبادت د تحسین لپاره، هغه امام دی چي په اجوره نیول شوی وي پداسي حال کي چي مقیده اجوره ورته معلومه شوې وي او که اجوره نه وي ورته معینه شوې نو بیا هم نه مکروه کېږي ځکه چي دا په صدقه سره ورقياس کېږي، همدارنگه د بنځینه وو امامت کول هم مکروه گڼل کېږي. لکه څرنگه چي مو لومړی پدې هکله مفصل معلومات بیان کړل. نو ددغه یاد سويو ټولو خلکو امامت کول مکروه گڼل کېږي، البته د یاد شويو اشخاصو امامت تنها د احنافو په مذهب کي مکروه دی.¹

2. دامام مالک (رح) مذهب:

د نوموړي امام په نظر د هغه اشخاصو امامت مکروه دی چي شرعي او یا دایمي مریضان وي مثلاً په مسلسل توگه د بولو یا باد جاري والی ولري او داسي نور لکه دانه لرونکی شخص چي زیات دوام ولري لکه سالدانه چي ورته وایي د جوړ

¹ وهبه زحيلي – فقه اسلامي وادلته – دوهم ټوک – ۱۹۵ مخ – حقانيه پېښور – ب – ت.

سړي لپاره يې امامت مکروه دی . همدارنگه د ناسنت شوي او مجهول النسب امامت مکروه دی ځکه دا معلومه نده چي ايا دغه سړي عادل دی او که فاسق دی نو بناء په همدې اساس امامت کول ددې ډول اشخاصو مکروه گڼل کېږي.

3. د امام شافعي (رح) مذهب:

همدارنگه يو شمېر اشخاص چي د نوموړي امام په نظر ددوي امامت مکروه گڼل کېږي مثلاً:

ا- د هغه امام امامت کول مکروه دي چي په زور سره امام شوی وی بلکي ددې امامت مستحق نوي.

ب- هغه شخص چي د نجاست څخه ځان نشي ساتلای.

ج- هغه شخص چي په خسيس کسب سره مصروف وي، لکه ښکر لگول.

د- دهغه شخص امامت کول مکروه دي چي پلار يې مجهول وي.

ه- د الزنا امامت مکروه دي، ليکن بيا هم د نوموړي امامت د خپل هم مثله لپاره صحيح دی بلکي د نورو خلکو لپاره ندي صحيح، همدارنگه د ناسنت شوي امامت مکروه دی که څه هم بالغ وي او د وړو کي هلک امامت مکروه دی که څه هم د ټول قوم عالم وي.

و- هغه څوک چي تکرار د حرفونو کوي او يا کثير اللحن وي امامت ئې مکروه گڼل کېږي.

ز- د مخالف مذهب امامت کول مکروه دي.

ح- له مقتديانو څخه د امام په لوړ ځاي درېدل مکروه دي بغير د ضرورت څخه - همدارنگه ئې عکس ددې مسئلې مکروه دی بغير د ضرورت څخه مثلاً لکه تنگوالي د مسجد - نو بالاخره د یاد شويو اشخاصو امامت کول د نوموړي امام د مذهب په فروعو کې مکروه گڼل کېږي.^(۱)

4. د امام احمد بن حنبل (رحمة الله عليه) مذهب:

د امام احمد بن حنبل (رح) په مذهب کې څرنگه چې مو مخکې ورته اشاره وکړه د يوشمېر خلکو امامت کول په ځانگړي ډول په دغه مذهب کې مکروه گڼل سوي:

- آ- د ډانده يعني بې سترگو شخص امامت کول مکروه دی.
- ب- شب کور (اعمى) هغه شخص ته ويل کېږي چې د شپې په وخت کې ئې سترگې څه نه ويني دنوموړي شخص امامت کول مکروه دي.
- ج- د کوڼ او گونک شخص امامت کول مکروه دي (اصم) هغه شخص په ويل کېږي چې نه څه ويلی شي او نه اورېدلی شي ددې شخص امامت مکروه دي.
- د- د هغه شخص امامت مکروه دی چې دواړه لاسونه يې قطع وي او يا يې يو لاس قطع وي.

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۹۵ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

هـ - د مقطوع الرجلين امامت کول د جوړو خلکو لپاره مکروه دی - مگر که چېرې بیا هم صحیح شي نو د خپل هم مثله لپاره صحیح کېږي ځکه دا شخص د قیام يعني دریدلو څخه مایوسه شوی وي نو امامت يې نه صحیح کېږي، ځکه دا شخص داسې دی لکه دایمي مریض، بیا هم په صحیح روایت کې ئې امامت کول صحیح کېږي خو مکروه والی لري، لیکن په هغه صورت کې چې امکان ددریدلو ولري ځکه یو شرط د شرطونو د امامت څخه قیام دی امکان لري چې په هغه باقي پښه سره دا شخص قیام وکولی شي او یا احتمال لري چې مصنوعي پښه ئې جوړه کړې وي.

و - د هغه شخص امامت مکروه دی چې پوزه ئې پرې (قطع) شوې وي.

ز - د هغه شخص امامت مکروه دی چې خنده روي او یا مثلاً صورت يې د خندا په ډول جوړ کړی وي.

ح - د هغه شخص امامت مکروه دی چې د خلکو اختلاف وي پکښې چې ایا ددې شخص امامت صحیح کېږي او کنه - نو بناء په همدې اساس امامت کول ئې مکروه دي.

ط - د هغه شخص امامت مکروه دی چې د قرائت لوستلو په وخت کې حرفونه تکراروي.

ي - د هغه شخص امامت مکروه دی چې ځینې حروف صحیح په وضاحت سره نشي اداء کولی - مثلاً ضاد (ض) او قاف (ق).

ک - د هغه شخص امامت مکروه دی چې له مقتدیانو څخه په لوړ ځای ولاړ وي د گز په اندازه او یا زیات دیوه گزه څخه خو برعکس ددې مسئلې کراهیت

نلري، مثلاً که څه اندازه مقتديان د امام څخه لوړ ولاړ وي نو مکروه نه گڼل کېږي.¹

ل- د هغه شخص امامت کول مکروه دي چي د بنځينه وو امامت کوي هغه بنځينه چي بې گانه اويا بل شخص نه وي ورسره ځکه پدې هکله يو حديث شريف نقل دی چي رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمائي: **[نهې ان يخلو الرجل بالاجنبیه]**.²

ژباړه: رسول الله صلی الله عليه وسلم منع کړي ددې څخه چي يو شخص د بې گانه بنځو سره په يوه کوټه يا اطاق کېنې پاته شي. ځکه پدې کېنې د امام لپاره و سواس پيدا کېږي، چي پورتنی حديث ئې د مکروهوالي دليل گرځي. اما که چېرې د محرماتو يعني هغه بنځو امامت وکړي چي هغه يې محرمي وي لکه مور يا خور او داسي نور او يا خو بېگانه بنځي وي ليکن د هغه سره يو نارينه وي بيا کراهيت نلري، ځکه زياتي بنځي د رسول الله صلی الله عليه وسلم په وخت کي جماعت ته حاضري سوي او ده مبارک ئې امامت کړي خو نارينه به ور سره وو.

م- د هغه شخص امامت کول مکروه دي چي دده په نسبت نور خلک ډير بهتره او عالمان وي ځکه دليل يې ددې حديث مضمون دی چي: رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي: په هغه وخت کي چي امامت کوي يو شخص د قوم پداسي حال کي چي پدې قوم کي له دې امام څخه بهتر او احق په امامت سره وي نو هميشه به دوي په ټيټ والي کي وي يعني اشاره دې ته ده کوم

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۹۶ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

² امام صفاني - بسلاسلام - دوهم ټوک - ۱۸۳ مخ - دارالسنة ب - ت.

فضيلت چي په هغه اشخاصو علماؤ پسي اقتداء كول دي د هغه په نسبت د ذكر شوي شخص فضيلت كم لري.

خو بالمقابل يو شمېر نور خلك دي چي امامت يې صحيح دى د نوموړي امام په مذهب سره مثلاً لكه:

- ❖ ولد زنا حرامي يعني چي مور او پلار يې نوي معلوم.
- ❖ لقيط: هغه شخص چي پېدا سوي وي خو كوم نسب ئې نوي معلوم.
- ❖ هغه شخص دى چي د لعان په سبب سره شپړل شوي وي او د وطن خڅه تللى وي.
- ❖ هغه شخص دى چي خصي شوى وي.
- ❖ هغه شخص چي مسكر وي.
- ❖ هغه شخص دى چي اعرابي، باديه نشين وي. خو ددې خلكو امامت كول هغه وخت صحيح دى چي په ديني امورو كښې معلومات ولري نو دوي مستحق د امامت گرځي او اقتداء ورپسي صحيح ده- ځكه چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم حديث په عامه معنى راغلى: ⁽¹⁾
- [يَوْمَ الْقَوْمِ اقْرَأْهُمْ]. ⁽²⁾ ژباړه: امامت دي كوي د قوم هغه څوك چي د قرآن كريم لوستونكى وي ځكه داسي نقل راغلى چي د خپل عصر خلكو به په خلف بن زياد پسي اقتداء كوله نوموړى د هغه چا څخه وو چي په نسبت د قبيلې يا قوم دده كښې د علماؤ اختلاف وو، د نوموړي په هكله حضرت عائشه صديقه (رضى الله

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ١٩٧ مخ - حقاينه پېښور - ب - ت.
² الحسين ابن مسعود - مشكوه المصابيح - لومړى ټوك - ١٠٧ مخ - اكرمته پېښور.

تعالی عنها، فرمائي: **[ليس عليه من وزرا بويه شي]** ژباړه: نشته په ده سره له گناهونو د مور او پلار څخه يو شي يعنې د هغه گناهونو مسئول نه گڼل کېږي.

همدارنگه قرآني آيت هم وړاندي کوو: **[ولا تذرو وزارة وزراً خراً]**.¹ يعنې نه نيول کېږي يو شخص د بل شخص په گناه سره او بل داچې هريو د ياد شويو اشخاصو څخه نارينه دی او د اسلام په دين سره خوښ دی کولی شي چې امامت وکړي لکه څرنگه چې نور خلک د امامت کولو مستحق دي – همدارنگه نوموړی هم مستحق د امامت کولو دی.

څرنگه مو چې مخکې هم دې خبرې ته اشاره وکړه چې يو تعداد مسائل تر ياد شويو مذهبونو پورې خاص دي – ځکه چې په عمومياتو کې مو د امامت صحت او کراهيت د هر ډول اشخاصو په هکله مفصل بيان وکړ. دا يو شمېر هغه اشخاص وو چې تر مذهبونو پورې خاص او کراهيت د امامت يې د همدې مذهب تر نظريې پورې خاص دي – که څه هم په عمومياتو کې يې مو هم اختلاف د مذهبونو ذکر کړ خو بيا هم ددوي نظرونه مو په جدا توگه په دې ځای کې ويلي. څرنگه مو چې پدې مطلب کې هغه مسائل ذکر کړل چې هغه د امامت د صحت او يا کراهيت پورې اړوند وو، نو ان شاء الله په راتلونکي فصل کې به هغه مسائل ياد کړو چې خاص تر امام پورې تړلي وي، مثلاً لکه د امام دريدل په د مقتديانو نسبت سره چې آيا امام او مقتديان بايد چېرې ودرېږي او ځيې نور مسائل لکه غوره او بهتره

¹ د بني اسرائيل سوره – آيت ۱۵.

په امامت سره څوك دى او نورو مسائلو ته به اشاره وكړو چي د امامت تر بحث
پوري تړلي وي.

دریم فصل

د امامت خاص حکونه

غوره او بهتره په امامت کولو سره

غوره او بهتره په امامت کولو سره په شریعت کېنې هغه څوک دی چې د لمانځه په احکامو په صحیح طریقه پوه او عالم وي لیکن دا مفهوم د عمومي فقهاؤ علماؤ دی چې پدې مفهوم سره ئې تشریح کړي. که څه هم فقهاء د خپلو مذهبونو په داخل کېنې ځانگړي نظریې لري، د ټولو علماؤ نظریې به په مفصله توگه بیان کړو:

1. د امام اعظم ابوحنیفه (رحمة الله علیه) مذهب:

د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه مذهب پدې هکله وائي غوره او بهتره په امامت کولو سره:

- ا- هغه شخص دی چې د لمانځه په احکامو عالم وي فقط د صحت او فساد له نظره خو پدې شرط چې د فسق او فحشاء څخه ځان وساتي او په هغه اندازه قرآن کریم ئې حفظ کړی وي چې د لمانځه صحت پرې راځي.
- ب- بیا وروسته هغه شخص دی چې تلاوت د قرآن کریم په ښه طریقه او تجوید سره وکولای شي ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم حدیث دی چې

فرمائي: [يَوْمَ الْقَوْمِ اقْرَأْهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فاعلمهم بالسنة] (1).

ژباړه: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي: چي امامت دي کوي د قوم لوستونکی د قرآن کریم که چېرې د قرآن په لوستلو کې سره برابر وو بیا هغه شخص د امامت وړ دی چي په سنتو ښه عالم او پوه وي.

ج- بیا وروسته هغه شخص مستحق او غوره دی په امامت کولو چي متقي او پرهېزگاره وي بلکي د مشبهاتو څخه ئې هم ځان ساتلی وي ځکه تقوی او پرهېزگاري د ځان ساتل له محرماتو او مشبهاتو څخه او رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي:

[ان سرکم ان تقبل صلوٰتکم فلیؤمکم علماءکم فانهم و فدکم فیما بینکم و بین ربکم] (2).

ژباړه: تاسي خوشحالي کوی داچي قبول دي شي لمونځونه ستاسي نو امامت دي کوي ستاسي علماء له تاسو څخه ځکه دوي یو ټولۍ دي ستاسي او د خدای (ج) تر منځ نو بناء په همدې اساس امامت کول ئې هم غوره او بهتره گڼل کېږي.

د- بیا وروسته هغه شخص مستحق د امامت دی چي (مسن) يعني د زیات عمر خاوند وي، ځکه د کلان ساله یا د زیاد عمر خاوند په امامت کېنې زیات خشوع او عاجزي کوي د کلان ساله امام په امامت کولو کېنې د جماعت زیاتوالی راځي په همدې اړه د حضرت پیغمبر صلى الله عليه وسلم حدیث دي چي ابن

¹ الحسين ابن مسعود - مشکوٰۃ المصابیح - لومړی ټوک - ۱۰۷ مخ - اکرمته پېښور.

² محمد ابن علي شوکاني - نیل الاوطار دریم ټوک - ۲۰۱ مخ - دار الجیل بیروت د چاپ کال ۱۹۷۳.

ابي ملكيه رضي الله تعالى عنه ته فرمائي: [والیومکما اکبر کما]¹ (ژباړه: او امامت دي کوي هغه شخص چي د عمر د وجهي څخه يې زيات وخت تېر شوي وي.

ه- بيا هغه شخص مستحق د امامت دی چي د نېکو اخلاقو خاوند وي يعني د خلکو سره ئې نېکه رويه او معامله کړې وي.

و- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت دی چي د تهجد لمونځ کوي.

ز- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت دی چي نېک، عالم او شريف نښه وي.

ح- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت دی چي کالي او جامه ئې پاکه وي. يعني د نظافت په مراعاتولو کښي زيات احتياط کوي.

نو بالفرض که چېرې داسي صورت منځ ته راشي چي په ذکر شوو شيانو کښي سره برابر وي پچه [قرعه کشي] دي پخپل منځ کښي واچوي او پخپله هغه شخص دي امامت وکړي چي قوم ته زيات غوره او بهتره وي - او که چېرې د قوم تر منځ اختلافات پکښي راشي نو بيا اعتبار د اکثره خلکو رايو ته ورکول کېږي او بالفرض که چېرې په دغه خلکو کښي پاچا وي نو بيا پاچا مستحق دی، وروسته امير مستحق دی، او بيا وروسته قاضي مستحق دی، او بيا وروسته صاحب المنزل (هغه څوک چي د همدې مسجد په مربوطه ساحه کې يې کور وي او خپل وطن ئې وي که څه هم دا کور يې په اجاره نيولی هم وي ځکه د رسول الله صلی الله

¹ امام مسلم - صحيح المسلم - لومړی ټوک - ۲۳۶ مخ - قديمي کتابخانه د چاپ کال ۱۳۴۹ - دهلي.

عليه وسلم حديث دی چي فرمائي: [من راز قوماً فلا يؤمهم واليؤمهم رجل منهم]¹).

ژباړه: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي: چي څوك د يو بل چا زيارت كوي او د هغوي ځاي ته ورغلی وي نو امامت دي نه كوي بلكي امامت دي هغه څوك وكړي چي پخپله ددې قوم څخه وي نو بناء په همدې اساس ددې حديث په مقتضى سره پاچا لومړی دی او بيا قاضي دی نو كه چېرې دا ذكر شوي اشخاص نه وه نو بيا صاحب البيت او يا امام د مسجد يعني امام الحی ورته ويل كېږي چي د همدغه نوع اشخاصو امامت كول تر ټولو بهتره ښودل شوې ده.

په الدرالمختار كي امام الفقهاء علاؤالدين حصکفي حنفي ليکلي دي لکه څرنگه چي په فقه اسلامي و ادلته کښې ذکر شويدي په هغه ماده واره شکل ئې ليکلي دي خو ليکن بيا هم نوموړی امام ليکي او زياتوي يعني وروسته له هغه شمارې څخه ليکي:

- 1) بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت كولو دی چي سر ئې لوي او اندامونه يې كوچني وي.
- 2) بيا وروسته مقيم په مسافر سره مستحق دی.
- 3) بيا وروسته حر (اصیل) په ازاد شوي غلام سره مستحق دی.
- 4) بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت دی چي متئم د بې اودسی څخه وي په هغه متئم يعني چي تيمم وهونكي د جنابت څخه وي –

¹ الحسين ابن مسعود – مشکوٰۃ المصابيح – لومړی ټوك – ۱۰۷ مخ- اكرمه پېښور.

همدارنگه ددې کتاب په فوایدو برخه کې لیکلي چې د مزاحمت په وخت کې دې محراب په څوک نه وړاندې کېږي تر څو قوم غوره شوي شخص نه وي تعین کړي.

5) هغه شخص مستحق د امامت دی چې درسونه یې تر ټولو لومړی شروع کړي وي.

6) هغه شخص غوره په امامت کولو سره دی چې دار الافتاء یې لوستلی وي.

7) هغه شخص غوره دی چې دعوي ته یې مراجعه کړې وي د قاضي حضور ته. بالفرض که چېرې سره برابر وه نو بیا دې پچه يعني (قرعه کشي) وکړي تر څو دغه مشکل پرې حل شي – همدارنگه تارخاني فتوی لیکلي چې په طالب العلمانو کې هغه شخص مستحق د امامت دی چې تر ټولو لومړی په سبق پسي وتلی وي نو که چېرې اختلاف راشي او شاهدان وو خو صحیح ده او که چېرې شاهدان هم نه وه بیا دې پچه (قرعه کشي) وکړي¹.

2. دامام مالک رحمه الله عليه مذهب:

د امام مالک رحمه الله په مذهب کېږي:

۱- تر ټولو غوره او بهتره په امامت کولو سره پاچا او یا نائب د پاچا دی که څه هم داسې مسجد وي چې هغه مقرر او تعین شوی امام هم ولري.

¹ شيخ علاؤ الدين حصکفي – الدر المختار – لومړی ټوک ۸۲ او ۸۳ مخونه – دارالاشاعة العربيه – ب – ت.

ب- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې د همدې مسجد مقرر او تعين شوی امام وي چې په فقهي کتابونو کېې ورته د امام الحی لقب ورکړل شوی.

ج- بيا وروسته مستحق د امامت کولو هغه شخص دی چې صاحب المنزل وي يعني د کور څښتن وي خو (مستأجر) هغه څوک چې دا کور ئې په اجاره سره نیولی وي د کور د مالک څخه غوره او بهتره دی ځکه مستأجر د منافعو د کور مالک دی او بالفرض^۱ که چېرې مالک د کور ښځه وي نو د ښځې لپاره ضرور ده چې داسې شخص نائب او قائم مقام ونيسي چې هغه صلاحیت د امامت کولو ولري ځکه چې د ښځینه امامت د نارینه و لپاره نه صحیح کېږي نو ضرور ده چې داسې یو شخص خلیفه تعین کړي چې هغه مستحق د امامت کولو وي.

د- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې هغه فقیه وي يعني د لمانځه په احکامو سره عالم وي.

ه- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې هغه د حدیثو په علم سره عالم وي د حفظ او روایت له رویه څخه.

و- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې هغه لوستونکی د قرآن کریم وي يعني د قرآن کریم په لوستلو او د تجوید په قواعدو عالم وي.

ز- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې هغه ډېر عبادت کونکی وي مثلاً لکه لمونځ او روژه او داسې نور .

^۱ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ۱۸۴ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

ح- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې اسلام ئې تر ټولو لومړی راوړی وي عام ددې څخه که په خپله دا امام وي او يا خو ئې پلارونه او يا نوره سلسله وي.

ط- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې لوړ نسبى وي مثلاً قرېشي - همدارنگه معلوم النسبى په مجهول النسب سره مستحق دی.

ي- بيا وروسته هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې نېک اخلاق ولري. همدارنگه بيا هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې جامه او کالي ئې نوي او بنائسته وي خو حسن يا بنائسته والي د جامې په شريعت کېنې هغه دی چې رنگ ئې سپين وي. بالفرض که چېرې په دغه ټولو شرطونو کې سره برابر وو نو بيا قرعه کشي کېږي.

ک- بيا هغه شخص دی چې ډېر تقوا لرونکی وي يعنې هغه متقي چې د مشبهاتو او منهياتو څخه هم ځان ساتي ددې په خاطر چې په محرماتو کېنې واقع نشي.

ل- همدارنگه هغه شخص چې حال ئې معلوم وي د ټولو طرفونو څخه مقدم کېږي په نسبت د مجهول الحال سره او پلار په زوي سره مقدم کېږي او تره (کاکا) د ورور په زامنو مقدم کېږي نو که ټول سره برابر وي نو بيا قرعه کشي کېږي او که چېرې قوم پدې ذکر شوي خلکو کې په يوه باندي نورو رضایت درلود يعنې معلوم وو چې دا شخص دي امامت وکړي بيا قرعه کشي يعنې پچي ايستلو ته ضرورت نسته، هغه خوښ کړي سوي شخص دي امامت وکړي.¹

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۸۴ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

۳. د امام شافعي رحمه الله عليه مذهب:

۱- د امام شافعي (رح) مذهب پدې هکله ليکي چي غوره او بهتره د خلکو په امامت کولو سره والي^۱ دی د خپل ولايت په ځاي کښي ځکه پدې هکله د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه نقل سوی او فرمائي: **[لا يومن الرجل الرجل الرجل في سلطانه ولا يقعد في بيته على تکرمته الا باذنه]**^۲.

ترجمه: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي چي امامت دي نکوي يو شخص د بل شخص د ولايت په ځاي کښي او نه دي کښي په هغه خاص ځاي او بستره کښي مگر ددوي په اجازه سره. ليکن امام شوکاني صاحب ددې حديث په رابطه ليکي چي د ظاهر له پلوه مراد په (سلطان) پاچا سره هغه شخص دی چي سرپرستي د خلکو د امورو ورته سپارل شوي او يا صاحب البيت يعني د کول خاوند ترې اراده کېږي که څه هم نور خلک د فقهي - علم - قرآن کریم، تقوی له وجهي څخه هم بهتره وي ليکن والي (واکدار) د خپل ولايت په ځاي کښي غوره او بهتره دي په امامت کولو سره په نسبت د فقهي عالم يا قاري د قرآن کریم سره.

ب- بيا وروسته له والي څخه هغه شخص مستحق د امامت دی چي ددائم لپاره په قوم کښي د يوه مسجد د امام په توگه مقرر شوی وي.

ج- بيا وروسته هغه شخص مستحق په امامت کولو سره دی چي په خپل شخصي ملکيت کښي اوسېږي - همدارنگه مالک د منفعت غوره او بهتره

^۱ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۸۵ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.
^۲ امام مسلم - صحيح المسلم - لومړی ټوک - ۲۳۶ مخ - قديمي کتابخانه - د چاپ کال ۱۳۴۹ - دهلي.

دی له عالم فقهیه ځنې لیکن چې ډیر غوره او بهتره او مستحق په امامت سره هغه شخص دي چې مالک د مال وي نه هغه شخص چې په سوال سره ئې غوښتونکی وي. له دغه اشخاصو څخه وروسته:

- د- هغه شخص دی چې فقهیه وي يعني د لمانځه په احکامو سره عالم وي.
- ه- بیا وروسته لوستونکی يعني قاري د قرآن مستحق په امامت کولو سره دی.
- و- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چې ډېر تقوی داره او پرهېڅکاره وي.
- ز- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چې هجرت ئې تر ټولو لومړی کړی وي.
- ح- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چې اسلام ئې تر ټولو لومړی راوړی وي.
- ط- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چې بهتره او غوره نسب ئې وي.¹
- ي- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چې ښه غوره او بهتره سوانح او سابقه ولري يعني په ټولنه کېنې يې ښه وخت تیر کړی وي.
- ک- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چې کالي او جامه ئې پاک وي.
- ل- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چې بدن ئې پاک وي.
- م- بیا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چې کار او عمل ئې ټول ښک وي.

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۸۴ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

ن- بيا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چي غوره او بهتره (صوت) يعني اواز لري.

س- بيا وروسته هغه شخص د امامت کولو مستحق دی چي ښه صورت ئې وي يعني د فزيکي جوړښت په لحاظ ښائسته وي.

بالفرض که چيري په دې ياد شويو شيانو په ټولو کي سره برابر وو او بيا وروسته ئې اختلاف منځ ته راغی نو قرعه کشي دي وکړي يعني پچه دي واچوي -بناء په همدې اساس سره عادل شخصيت د فاسق څخه غوره او بهتره دی که څه هم دا فاسق عالم، فقيه، قاري د قرآن کریم هم وي -همدارنگه بالغ د وړو کي هلك څخه غوره او بهتره دی که څه هم وړوکی هلك عالم فقهيه او يا قاري د قرآن کریم وي -همدارنگه مقيم غوره او بهتره دی له مسافر څخه ، د حلالو اولاد د ولد زنا څخه غوره او بهتره دی اما پوند يعني بې سترگو سړی د هغه بينا په شان دی ځکه دې ته مو لومړی هم اشاره وکړه چي پوند بې سترگو سړی هغه شيانو ته چي مشغولوي يې نشي ليدلاي ډېر خاشعين او عاجزه وي په لمانځه کي بناء د سترگو خاوند ټولو شيانو ته پاك چټل شيانو ته گوري نو د لمانځه لپاره چندان التفات او نظر دومره زيات نوي او نه حضور ورته برابر وي -بناء په همدې اساس د رانده يعني بې سترگو شخص امامت کول د نومړي امام په مذهب صحيح کېږي ځکه همدا ئې دليل دی لکه چي ياد مو کړ.¹

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ۱۸۵ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

۴. د امام احمد بن حنبل رحمه الله عليه مذهب

د نوموړي امام په مذهب او نظر ځيني خلک تر ځينو نوموړو غوره او بهتره ښودل شوي دي چي هغه فعلاً شماره وړ ذکر کېږي:

أ- غوره او بهتره په امامت کولو سره هغه څوک دی چي د قرآن کریم په لوستلو سره عالم وي ځکه چي حدیث د ابي سعید خدری رضي الله تعالى عنه روایت کوي چي حضرت پیغمبر (ص) فرمائي: **[اذا كانوا ثلاثة فليؤمهم احد هم واحقهم بالامامة اقراءهم]**.^(۱) ژباړه: ابي سعید خدری رضي الله تعالى عنه حدیث نقل کړی، فرمائي: په هغه وخت کي چي دري نفره وي نو يو نفر دي امام وگرځوي بهتره او غوره ددوي په امامت کولو سره قاري يعني په تجويد سره لوستونکی د قرآن دی - همدارنگه رسول الله صلى الله عليه وسلم به بعضي وخت حضرت ابو بکر صديق رضي الله تعالى عنه د امامت کولو لپاره وړاندي کاوه ځکه چي نوموړی حافظ د قرآن کریم وو. خو سره لدې چي نور فقهاء د صحابه و څخه به هم موجود وو او خاص مذهب د امام احمد بن حنبل رحمه الله پدې رابطه هم دادی چي بايد قاري چي په تجويد سره قرآن کریم تلاوت کولی شي هغه شخص امامت وکړي ځکه د عبدالله ابن مسعود رضي الله تعالى عنه څخه نقل دی او فرمائي: **[يؤم القوم اقراءهم لكتاب الله]**^(۲).

^۱ الحسين ابن مسعود - مشکوة المصابيح - لومړی ټوک - ۱۰۷مخ - اکرميه پېښور - اکرميه پېښور - د چاپ کال ۱۳۶۹.

^۲ الحسين ابن مسعود - مشکوة المصابيح - لومړی ټوک - ۱۰۷مخ - اکرميه پېښور - اکرميه پېښور - د چاپ کال ۱۳۶۹.

ژباړه: امامت دي کوي د قوم هغه څوک چې ډېر ښه لوستونکی د قرآن کریم وي. خو دا دلیل د نورو علماؤ د مذاهبو سره خلاف دی ځکه چې د هغوي په نظر هغه شخص د امامت کولو ډېر مستحق دی چې فقهیه عالم وي او د لمانځه په احکامو پوه وي لکه څرنگه مو مخکېني یاد کړل د هغه ځواب دادی چې د صحابه و رضی الله عنهم قاري، لوستونکی د قرآن کریم به ضرور وه چې فقهیه عالم د لمانځه په احکامو سره به هم پوهېده، خو د لمانځه په احکامو پوهېدل په امامت کولو کې ډیر ضرور دي په نسبت د قرائت یا ښه لوستلو د قرآن کریم سره.¹

- ب- بیا وروسته هغه شخص په امامت کولو مستحق دی چې قرآن کریم په تجوید سره لولي او هم فقهیه عالم او د لمانځه په احکامو پوه وي.
- ج- بیا وروسته هغه شخص په امامت کولو مستحق دی چې تنهائي قرآن کریم په تجوید سره زده وي، که څه هم فقهی عالم نوي، لیکن چې دومره اندازه معلومات ولري چې هغه د لمانځه پوري متعلق احکامو باندې عالم وي.
- د- بیا وروسته هغه شخص په امامت کولو مستحق دی چې هغه ډېر فقهیه او د لمانځه په احکامو عالم وي.
- ه- بیا وروسته هغه شخص په امامت کولو مستحق دی چې د قرآن کریم لوستونکی وي خو د لمانځه په احکامو عالم نوي.
- و- بالفرض که چېرې په دې ټولو شیانو کې سره برابر وو نو بیا هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې د لمانځه په احکامو سره تر یوې اندازې پوري عالم وي.

¹ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۸۶ مخ - حقایق پېښور - ب - ت.

ز- او که چېرې په فقهي مسائلو کېنې هغه احکام چې تر لمانځه پورې متعلق وي او يا په لوستلو د قرآن کریم کېنې سره برابر وو نو بيا هغه شخص مستحق د امامت کولو دی چې د زیات عمر خاوند وي ځکه چې مالک ابن الحویرث پدې هکله یو حدیث نقل کړی او فرمائي [وَالْيَوْمَ اَكْبَرُكُمْ] ^(۱). یعني امامت دي کوي ستاسي هغه شخص چې د زیات عمر خاوند وي چې مشروي په تاسي کېنې.

ح- بیا وروسته هغه شخص مستحق په امامت کولو سره دی چې نېک او شریف نښه وي.

ط- بیا وروسته هغه شخص مستحق په امامت کولو سره دی چې تر ټولو لومړی ئې هجرت کړی وییعني تر ټولو لومړی د اسلام دار ته داخل سوی وي. ی- او بیا هغه شخص مستحق دی چې تر ټولو لومړی ئې اسلام راوړی وي ځکه د ابن مسعود رضی الله تعالی عنه حدیث دی چې فرمائي: [فَانْ كَانُوا فِي الْهَجْرَةِ سَوَاءً فَاقْدِ مَهْمُ مُسْلِمًا] ^(۲). که چېرې په هجرت کېنې هم سره برابر وو بیا هغه شخص مستحق دی چې اسلام ئې تر ټولو لمړی راوړی وي. همدارنگه دا عملیه په پلارونو و نیکونو کېنې هم جاري کېدای شي نه دا چې خاص اسلام راوړل دده مطرح دي. ^(۳)

ک- بیا وروسته هغه شخص په امامت کولو مستحق دی چې تر ټولو متقي او پرهېزگاره وي ځکه پدې هکله خدای (ج) فرمائي: [اِنْ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ

^۱ الحسين ابن مسعود - مشکوٰۃ المصابيح - لومړی ټوک - ۱۰۷ مخ- اکرمیه پېښور - اکرمیه پېښور - د چاپ کال ۱۳۶۹.

^۲ الحسين ابن مسعود - مشکوٰۃ المصابيح - لومړی ټوک - ۱۰۷ مخ- اکرمیه پېښور - اکرمیه پېښور - د چاپ کال ۱۳۶۹.

^۳ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۱۸۶ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

انتقام^۱]. ژباړه: په تحقيق سره غوره او بهتره خلك د خداى (ج) په نزد هغه څوك دي چي هغه متقيان او وېرېدونكي دي د خداى (ج) څخه. كه چېرې پدې ټولو شيانو كښې سره برابر وو بيا دي قرعه كشي وكړي (پچه دي واچوي) اما مسئله د (سلطان) يعني پاچا چي هغه تر ټولو غوره او بهتره وي په امامت كولو سره ځكه چي پدې هكله په خپل اطلاق سره عمل كېږي لكه څرنگه چي مقرر او معين امام مستحق دى چي د فقهي په كتابونو كښې امام الحى ورته ويل كېږي او يا صاحب البيت يعني د كور خاوند مستحق دى. نو همداشان پاچا هم مستحق، تر ټولو غوره او بهتره گڼل كېږي.

¹ د الهجرة سورة — ۱۳ آية.

مقتديان او امام

ضرور ده چې يو څه معلومات ددې د وهمې فقرې په هکله وليکم چې آيا امام د قوم چېرې بايد ودرېږي او قوم چېرې بايد ودرېږي؟ ځکه ضرور ده چې تر څو د مقتديانو او امام تر منځ فرق وشي او د امام ځاي معلوم شي همدارنگه د قوم درېدلو ځاي بايد معلوم وي تر څو لמוئځ د قوم او امام په هغه شرطونو سره برابر شي لکه کوم چې فقهي کتابونو ذکر کړيدي.

دا خو ضروري خبره ده چې امام به د ټول قوم څخه لومړی درېږي مثلاً محراب دی نو امام به د محراب په مخ کښې درېږي دا په هغه صورت کښې چې خلک زيات وي او که چېرې خلک لږ وي يعني يو نفر وي نو بيا ضرور ده چې امام به لږ غوندي مخته درېږي او مقتدي به د امام څخه ښې طرف ته د امام د پښو په پای کښې درېږي ځکه پدې هکله حضرت جابر رضي الله تعالى عنه يو حديث نقل کړیدی چې فرمائي:

[قام رسول الله صلى الله عليه وسلم يصلی فجنت فقامت على سياره فأخذ بيدي وأدارني حتى أقامني عن يمينه ثم جاء جابر بن صخر فقام عن يسار رسول الله صلى الله عليه وسلم فآخذ بآيدينا جميعاً فدفعنا حتى أقامنا خلفه - رواه مسلم و ابو داود]^(۱). ژباړه: حضرت جابر رضي الله تعالى عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه روايت کوي فرمائي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ولاړ

¹ الحسين ابن مسعود - مشکوٰۃ المصابيح - لومړی ټوک - ۱۰۶ مخ - اکرميه پېښور - اکرميه پېښور - د چاپ کال ۱۳۶۹.

سو ددې لپاره چې لمونځ وکړي نو زه راغلم او دده په چپ طرف سره ودرېدم رسول الله صلی الله علیه وسلم زه د لاس څخه ونيولم او تاو ئې کړم ترڅو زه ښې طرفته ودرېدم نو بيا وروسته جابر چې د صخر زوي دی ه راغلی - هغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم چپ طرف ته ودرېدی بيا رسول الله صلی الله علیه وسلم زما اود هغه دواړو لاسونه ونيول دواړه ئې د شا طرفته وگرځولو وروسته پسي ودرېدلو او لمونځ مو پسي تمام کړ.

چې ددې حديث د مفهوم څخه د امام ددرېدلو ځاي همدارنگه د مقتدي ددرېدلو ځاي او بلکې د صف جوړول هم ترې استنباط کېږي. همدارنگه مستحب خبره داده چې امام د مقتديانو په مقابل کېنې په منځ د صف کېنې ودرېږي بلکه نژدې به ورته هغه اشخاص درېږي چې هغوي مشران او يا علماء وي - او يا خو د زيات عمر خاوندان وي ځکه حکمت په وړاندي والي کي دغه نوع اشخاصو دادی چې کوم وخت امام خطاء او يا سهوه کېږي د سهوي او خطاء په صورت کېنې به امام ته فتح ورکوي، او يا مثلاً خليفه گرځو لو ته ضرورت پيدا شي امام کېدای سي ددغه نوع اشخاصو څخه يو څوک ورته خليفه وگرځوي ځکه لکه څرنگه چې امام بايد په وسط د مقابل د مقتديانو د صف کېنې درېږي.

پدې هکله د حضرت ابي هريره رضي الله تعالى عنه څخه يو حديث روايت شويدي چې فرمائي: **[عن النبي صلى الله عليه وسلم قال وسطوا الامام وسدوا الخلل]** **رواه ابو داؤد**. ژباړه: حضرت ابي هريره رضي الله تعالى عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه روايت کوي وائي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائي: امام بايد د ستاسي د صف په منځ کېنې ودرېږي او تاسي خالي ځايونه د صف

ډکوی. ددې حدیث مفهوم دادی چې امام باید د مقتدیانو په مقابل کې د صف په منځ ساحه کېږي ودرېږي ځکه دلیل ئې دا ذکر سوی حدیث دی.

همدارنگه مو دا هم ثابتې کړه چې امام باید په مقابل د مقتدیانو د صف په منځ ساحه کېږي ودرېږي. نو د امام په نسبت د مقتدیانو ددې درېدلو سره ددې لفظ څخه یو څو نوري ضروري مسئلې هم استنباط کېږي – مثلاً لکه د مقتدیانو څخه د امام یو څه اندازه لوړ درېدل او یا مثلاً د امام درېدل په نسبت د مقتدیانو پداسې حال کې چې د امام او مقتدیانو تر منځ یو (حائل) یعنې پرده موجوده وي.

1. دامام لوړوالی د قوم په نسبت او یا د قوم لوړوالی د امام په نسبت: پدې هکله شیخ سید سابق رحمه الله علیه په خپل کتاب فقه السنة کېږي لیکي چې د امام درېدل په لوړ ځای په نسبت د مقتدیانو سره مکروه دی د کراهیت دلیل ئې د عبدالله ابن مسعود رضی الله تعالی عنه حدیث دی چې فرمائي: **[نهې رسول الله صلی الله علیه وسلم ان یقوم الامام فوق شیء والناس خلیفه]**⁽¹⁾. ژباړه: حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله تعالی عنه فرمائي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم نهې کړې ددې څخه چې امام دي د یوه شي په سر لوړ ودرېږي او قوم دي وروسته ورپسې ولاړ وي.

فرضاً که چېرې دامام په لوړ ځای درېدل د یوه غرض لپاره وي مثلاً لکه د لمانځه تعلیم ورکول قوم ته نو بیا کراهیت له منځه ځي ځکه حضرت سهل بن ساعدي رضي الله تعالی عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه روایت کوي وائي چې ما رسول الله صلی الله علیه وسلم ولیدی چې په منبر ناست وو په هغه ورځ چې منبر جوړ شوی وو بیا وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم تکبیر ووايه بیا ئې رکوع

¹ محمد ابن علي شوکاني – نیل الاوطار دریم توك – ۳۳۷ مخ – دار الجیل بیروت دچاپ کال ۱۹۷۳.

وکړه او بیا وروسته شاته راغی او سجده ئې په اصل منبر وکړه بیا راوگرځېدی کوم وخت کښې چې د لمانځه څخه خلاص شو خلکو ته مخامخ شو ورته وئې ویل [ایهالناس انما ضعت هذالتاتموا بي و لتعلموا صلوتې]^(۱)

ژباړه: ای خلکو دا ډول کړنه چې ما ستاسي په مخ کښې وکړه چې تاسي خپل لمونځونه پوره کړی او د خپل لمانځه تعلیم وکړی - ییاد شوی حدیث ددې لپاره دلیل دی چې که چېرې د کوم غرض په خاطر امام د قوم په نسبت لوړ وي بیا لمونځ نه مکروه کېږي.

اما د مقتديانو لوړوالی په نسبت د امام سره جائز دی او کراهیت نلري خو لیکن امام شوکاني (رح) لیکي چې که چېرې د امام لوړوالی د مقتدي په نسبت ډېر زیات وي مثلاً لکه ۳۰۰ متر لوړوالی پداسي حال کې چې مقتدي د امام په حال نه خبرېږي دا اقتداء د ټولو علماؤ په اتفاق نه صحیح کېږي بلکې د مسجد یا غیر د مسجد کوم توپیر ندی ښودل خو که د یاد شوي اندازې څخه کم وي بیا جواز لري او لمونځ ئې صحیح کېږي. تر څو چې په ممانعت سره کوم دلیل نوي پیدا سوی. همدارنگه پدې اړوند دوکتور وهبه زحیلي په خپل کتاب فقه اسلامي وادله کښې لیکي چې د مقتديانو په نسبت د امام لوړوالی په څلورو مذهبونو کښې جواز لري خو لږ مکروهوالی پکښې شته که چېرې لږ غوندي تفاوت یا ارتفاع ولري نود امام مالک او احمد بن حنبل صاحب له نظره مکروه والی لري. د امام شافعي رحمه الله علیه نظر دادی که چېرې د ضرورت حالت وي او یا خوئې د تعلیم

¹ محمد ابن علي شوکاني - نیل الاوطار دریم ټوک - ۳۳۷ مخ - دار الجیل بیروت دچاپ کال ۱۹۷۳.

قصد وي بيا كوم مشكل پكښې نشته لكه څرنگه چې شېخ سيد سابق (رح) هم يادونه كړې خو يو شمېر علماء د امام لوړوالی بالكل ممنوع گڼي.

اما د اختلاف سبب د ياد شويو علماؤ تر منځ دوه معارض حديثونه دي چې سهل بن سعد (رض) د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه روايت كړي فرمائي چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم به د خلكو امامت كاوه او هغه به په منبر ناست وو كوم وخت چې به ئې د سجدي كولو اراده وكړه د منبر څخه به كښته شو او سجده به ئې وكړه.

دوهم حديث دادی چې ابو داؤد روايت كړی [ان حذيفة أم الناس على دكان فاخذ ابن مسعود بقميصه فجذبه فلما فرغ من صلواته (قال الم تعلم انهم كانوا ينهون عن ذلك)]⁽¹⁾.

ياد شوی حديث ابو داؤد د همام څخه روايت كړی فرمائي: چې حذيفه رضي الله تعالى عنه د خلكو امامت كاوه پداسي خال كي چې نوموړي په لوړ ځاي ولاړ وو - او ابن مسعود رضي الله تعالى عنه د قميص څخه ونيوی او لاندي يې كش كړ هر كله چې د لمانځه څخه فارغ شو ورته وئې ويل چې آيا ته نه ئې خبر چې دوی له دغه ډول عمل څخه منع شوي دي د اختلاف سبب دنوموړو علماؤ ترمنځ ياد شوي حديثونه دي. چې ځيني علماء په لومړي حديث عمل كوي او ځيني نور ئې په دوهم حديث عمل كوي⁽²⁾.

¹ سليمان ابن شعيب ابى داؤد سيستاني - ابى داؤد - لومړى ټوك - ۱۸۸ مخ - اكرميه پېښور - ب - ت.

² وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوك - ۲۰۶ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

څرنگه چې مومخکي هم ورته اشاره وکړه چې په امام پسي د مقتدي اقتداء کول پداسي حال کې چې ددوي تر منځ (حائل) يعني پټونکی شي وي چې پدې اړوند شيخ سيد سابق په خپل کتاب فقه السنة کې ليکي چې په امام پسي د مقتدي اقتداء کول پداسي حال کې چې ددوي دواړو تر منځ (حائل) يعني پټونکی شي موجود وي جواز لري او اقتداء صحت پيدا کوي خو پدې شرط چې د امام په حرکاتو، قرائت او تکبير اورېدلو مقتدي پوه شي - که چېرې په امام پسي اقتداء وکړي او ددوي دواړو تر منځ (نهر) جاري واله وي نو د مقتدي لمونځ صحيح دی او جواز لري همدارنگه ابو مجازا (رح) وايي چې پداسي صورت کې چې يو مقتدی په امام پسي اقتداء وکړي او ددوي دواړو تر منځ لويه لاره او يا دېوال وي د نوموړي مقتدي اقتداء صحيح ده ليکن پدې شرط سره چې تکبير تحریمه واورې¹).

همدارنگه پدې هکله شيخ طاهر بن احمد په خپل کتاب خلاصة الفتوى کې ليکي چې (حائط) ديوال مانع د اقتداء څخه نه کېږي نوموړی زياتوي چې د اسلامي فقهې علماء پدې نظر دي چې امام محمد صاحب کوم ديوال ياد کړي هغه داسي دېوال دی چې وړوکی او لنډ وي. که دېوال لوړ وي بيا هم اقتداء د مقتدي نه صحيح کېږي ځکه چې داسي ديوال په حائل سره حسابېږي خو که چېرې دغه دېوال لوړ وي لکن د مسجد د طرف څخه ورته لاره وي يعني دروازه ولري کله چې مقتدي وغواړي چې امام ته ځان ورورسوي ترڅو د امام افعال وويني او يانې قرائت واورې او دا ياد شوي صورتونه په مقتدي مشتبه نشي نو د ټولو علماؤ په

¹ شيخ سيد سابق - فقه السنة - لومړی ټوک - ۲۰۳ مخ - دار الفكر - د چاپ کال ۱۴۰۳ څلورم چاپ.

اتفاق سره د مقتدي اقتداء پدې ټولو صورتونو کښې په امام پسي صحيح کېږي – خو که چېرې دروازه چې د مسجد بام (چت) ته وتلی ده ترلی وي او امکان ئې د وصول امام ته نوي نو شمس الائمة الحلواني (رح) وايي چې بيا هم پدې صورت کي د مقتدي لمونځ کېږي¹.

¹ شيخ محمد طاهر – خلاصة الفتوى – لومړی ټوك – ۱۵۰ مخ – حبيبیه پېښور – ب – ت.

د تکبير تحریمې وخت د امام لپاره

څرنګه چې جماعت تیارېږي او امام محراب ته وړاندې کېږي او یو تعداد خلک د جماعت لپاره حاضر سوي وي او قامت وړل کېږي نو امام باید تکبير تحریمه ووايي. دا چې د اقامت وېلو په منع کېنې او یا خو ئې د قامت د خلاصېدو سره سر تکبير تحریمه ووائې.

پدې هکله جمهور علماء وائي چې امام باید هغه وخت تکبير تحریمه ووائي چې اقامت خلاص شي او صغونه ټول سره برابر شي وروسته دي تکبير تحریمه ووائي. خو احناف علماء وائي چې تکبير تحریمه باید د قامت وېلو په منع کېنې ئې ووايي لیکن غوره او بهتره خبره دا ده چې په هغه وخت کېنې چې قد قامت الصلوة کلیمه وویل شي نو امام باید تکبير تحریمه ووايي.¹

د نظرونو توپیر د جمهور او احنافو علماء تر منځ د حدیثونو ظاهري تعارض دي چې حضرت انس او بلال رضی الله تعالی عنهما ئې روایت کړې کومر چې د حضرت انس رضی الله تعالی عنه حدیث دی چې فرمائي: رسول الله صلی الله علیه وسلم زمور په منع کي راوگرځېد، مخکېنې لدې څخه چې تکبير تحریمه

¹ مؤلف وهبه زحيلي - کتاب: فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۲۰۴ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

ورايي وئې فرمايل [أقيموا صفوفكم و تراصوا فاني اراكم من وراء ظهري].^(۱)

ژباړه: (تاسي ودروي او برابر کړي صفونه ستاسي په تحقيق سره زه وينر تاسي زما د شاخه وروسته) - ظاهراً د حديث خغه معلومېږي چي ذکر شوي نصيحت د قامت ويلو خغه وروسته شوي لکه څرنگه چي د حضرت عمر رضي الله تعالى عنه خغه هريډې هکله قتل راغلي دي چي حضرت عمر رضي الله تعالى عنه به هغه وخت چي قامت به وويل شو او صفونه به برابر شول بيا به ئې ورته تکبير ووايه.

اولکه چي د حضرت بلال رضي الله عنه حديث دی چي مضمون ئې داسي راځي چي حضرت بلال رضي الله تعالى عنه به اقامت په رسول الله صلى الله عليه وسلم پسي د وروسته وايه او بلال رضي الله تعالى عنه به ورته وويل چي وړاندي والي مکه زما په امين سره يعني رسول الله صلى الله عليه واندازه قرآن کريم لوستلی وو چي تقريباً امين ته به رسېدلی وو او بلال رضي الله تعالى عنه به اقامت ويل لانه وه خلاص کړي. د حضرت بلال رضي الله تعالى عنه حديث پدې دلالت کوي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به تکبير تحریمه وايه او بلال (رض) به اقامت ويل لانه وه خلاص کړي. په همدې توگه د

¹ محمد بن اسماعيل البخاري صحيح البخاري - لمړی ټوک - ۱۰۰ مخ - قديمي کتابخانه - د چاپ کال ۱۹۳۸ م.

جمهور و علماؤ د مذهب معمول هر د ا حدیث دی، ددوي نظر هر د ا دی چي
اقامت ویل چي خلاص شي باید امام تکییر تحریمه و وائی.

امام ته د فتحي ورکول

دا موضوع کېدای شي په (کتاب مبطلات الصلوة) کېنې بڼه روښانه سوي وي او اصلي د بحث کولو ځای ئې هم د لمانځه باطلوونکي څيزونه دي، نو بايد په هغه ځای کېنې بحث ورباندي سوي وي ليکن بياهم څرنگه چي ياد شوې موضوع تر امام پوري تړلې ده او فتح ورکول امام ته ضرور دي نو بڼه په همدې اساس پدې ځای کېنې موږ دا موضوع مطلب وگرځوله.

فتح ورکول امام ته صحيح دي او څلورو مذهبونو پرې اتفاق کړی بلکي نور ټولو فقهاء هم امام ته د فتحي ورکول صحيح گڼي په هغه وخت کېنې چي فتحي ورکولو ته ضرورت پيداشي چي د صحت روايت ئې د حضرت عمر رضي الله تعالى عنه څخه راغلی - بلکي يو تعداد نور علماء دي چي هغوي ئې صحيح نه گڼي چي دا نقل د حضرت علي رضي الله تعالى عنه څخه راغلی، نو د اختلاف اساسي او عمده نقطه داده چي د علماء اختلاف د رواياتو د اختلاف په اساس دی. لکه څرنگه چي روايت سوي^(۱): [صلي رسول الله صلى الله عليه وسلم فترك آية فقال له رجل، يا رسول الله ايت كذا وكذا، قال: فهلا ذكر يتنها؟]^(۲).

ژباړه: لکه څرنگه چي روايت سوي چي رسول الله (صلي الله تعالى عليه وسلم) په خلکو لمونځ اداء کاوه بيا ئې يو آيت پرېښوده او يوه سړي ورته

^۱ وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم ټوک - ۲۰۵ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.
^۲ محمد ابن علي شوکاني - نيل الاوطار دريم ټوک - ۳۷۲ مخ - دار الجليل بيروت دچاپ کال ۱۹۷۳.

وويل چي فلاڼی او فلاڼی آيت دي پرېښوده - رسول الله (صلى الله عليه وسلم) په جواب کي ورته وويل چي ولي دي نه راپه ياد او ه؟ چي صحيح مي لوستلی وای. کنایه د فتحي ورکولو څخه ده يعني ولي دي فتحه نه راکوله - همدارنگه بل حديث د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه نقل سوی [و روي عنه صلى الله عليه وسلم قال: **يا علي لا تفتح على الامام في صلوة**](¹).

ددې حديث د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه نقل شوی دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي: اي علي رضي الله تعالى عنه! ته امام ته فتح مه ورکوه په لمانځه کښې نو ددې حديث د مفهوم څخه دا معلومېږي چي فتح ورکول امام ته په لمانځه کي نه صحيح کېږي. لکن بيا هم صحيح ده په روايت او عمل دواړو کښې هغه دا چي فتح ورکول امام ته د لمانځه په داخل کښې صحيح دي او جواز لري.⁽²⁾

¹ محمد ابن علي شوکاني - نيل الاوطار دريم توك - ۳۷۳ مخ - دارالجيل بيروت دچاپ کال ۱۹۷۳.

² وهبه زحيلي - فقه اسلامي وادلته - دوهم توك - ۲۰۵ مخ - حقانيه پېښور - ب - ت.

خاتمه

څرنگه چې دا موضوع پای ته ورسېده پدې کښې د وضعي او حالاتو سره مطابق په زړه پوري مطلبونه ذکر شوي دي. د مثال په توګه اول فصل د لمانځه په رابطه ليکل شوی چې په همدې ذکر شوي فصل کښې په زړه پوري مطلبونه دي مثلاً لکه د لمانځه اهميت او ثبوت په اسلام کښې او همدارنگه د لمانځه لغوي او اصطلاحي معناوي، همدارنگه د لمانځه د پرېښودونکي په اړوند احکام بيان شوي او همدارنگه دومر فصل د امامت صغری (وړوګي امامت) لغوي او اصطلاحي معنی او هغه اشخاص چې امامت کول ئې مکروه دي، هغه شيان چې امامت فاسدوي بلکي يو تعداد نور هغه احکام پکښې بيان شوي چې هغه خاص په امامت پوري مربوط دي خو بعضي نور مسائل چې هغه ددې موضوع متعلق ګڼل کېږي په پوره توګه پکښې بيان شوي.

همدارنگه مو پدې هکله د مستندو فقهی کتابونو څخه مثلاً لکه فقه اسلامي و ادلته - فقه السنة - الدر المختار - او داسي نورو بلکي د حدیثو د کتابونو او د نورو موضوعاتو متعلق د کتابونو څخه استفاده کړې.

خوبیا هر د یادوني وړ خبره داده چې که چېرې په دې رساله کښې په بعضي ځایونو کښې سهوي صورت نیولی وي او یا خطا شوې وي، بلکي زه په خپله سهو او خطا نه و مرپوه شوی نو اول د خدای (جل جلاله) څخه د مغفرت غوښتنه کوم ریا د هغه

وسروڼو علماؤ او طالبانو څخه چي دا کتاب مطالعه کوي بخښنه غواړم او هيله لرم چي په وروڼو او مينه ئې د بل ځل لپاره راته په ښه گوته کړي.

خدای (ج) ته امېد لرم چي دغه اندازه زيار او زحمت ايستل زموږ اول د خدای (ج) د رضا سبب وگرځي او بيا د هغه شمېر خلکو چي د دې کتاب مطالعې ته اړ شوي وي. او غواړم چي يوڅه اندازه معلومات ترې تر لاسه کړي. هغوي ته او د ټولي اسلامي نړۍ د علماو پوهني علاقه لرونکيو خلکو ته سبب د خدمت ښه ځېدلی وي. بلکي د يادوني وړ خبره داده چي څرنگه ما غوښتل چي دا کتاب بايد زه په زياته اندازه (محتوى) او مطلبونو کښې راټول کړم خو لکه څرنگه چي مشکلات زيات وو او مراجع په هغه ډول چي لازمي وې نه پيدا کړي نو په همدې اندازه ما اکتفاء وکړه. هيله لرم چي خدای (ج) زموږ زيار او زحمت قبول کړي او د اسلامي ټولني لپاره مو يو خدمت کړی وي.

والسلام

وما ذالك على الله بعزیز

قاضی محمد حاکم (شریعتی)

مأخذونه

- (1) قرآن كريم.
- (2) صحيح البخاري.
- (3) صحيح مسلم.
- (4) سنن ابى داود.
- (5) ابن ماجه.
- (6) نيل الاوطار.
- (7) سبل السلام.
- (8) فقه اسلامي و ادلته.
- (9) فقه السنة.
- (10) الدر المختار.
- (11) خلاصة الفتاوى.
- (12) فتاوى قاضي خان.
- (13) نور الايضاح.
- (14) فضائل الاعمال.
- (15) تفسير حرمين شرفين.
- (16) المنجد في اللغة.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library